

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

DOOPSGEZINDE LEKTUUR

TOT BEVORDERING VAN CHRISTELIJKE
KENNIS EN GODZALIGHEID.

ONDER REDACTIE VAN

I. DE STOPPELAAR BLIJDESTEN,
D. S. GORTER EN S. HOEKSTRA Bz.,

EN ONDER MEDEWERKING VAN

P. COOL, D. HARTING, S. HOEKSTRA, C. MUL-
LER, K. R. PEKELHARING, J. VISSCHER,
E. W. VENEMA EN ANDEREN.

DERDE JAARGANG.

EERSTE AFLEVERING.

I Cor. III: 11. Niemand kan een ander
fondament leggen, dan 't geen gelegd is, 't
welk is Jezus Christus.

TE SNEEK, BIJ
VAN DRUTEN & BLEEKER.

1856.

9893 197 3807

VAN DRUTEN EN BLEEKER geven mede uit:

DE LEER DES EVANGELIES

IN HARE EENHEID EN HAREN

ZAMENHANG

VOOR BESCHAAFDE EN NADENKENDE CHRISTENEN

BEKNOPT ONTWIKKELD

DOOR

S. HOEKSTRA Bz.,

Predikant te Rotterdam.

2 dln. in post 8vo, 840 pag's f 5,80.

Belooft de naam van den eerw. HOEKSTRA iets degelijks, wij ontvangen dan ook waarlijk iets degelijks: eene rijke, heldere, diepe ontwikkeling van de leer des Evangelies, met kracht van overtuiging, maar tevens met groote gematigdheid voorgedragen.

De behandeling der onderwerpen van den heer HOEKSTRA kenmerkt zich door naauwkeurigheid. Er wordt niet vlugtig over heen geloopt; het werk is diep doordacht. De stijl ook is aangenaam, en de wijze van uitgave maakt de lektuur niet ongevallig.

Wij danken voor dit degelijke handboek, dat met groot nut kan dienen voor dezulken, voor wie het is geschreven en wenschen den bekwamen en ijverigen schrijver eenen rijken zegen op zijne onvermoeide pogingen.

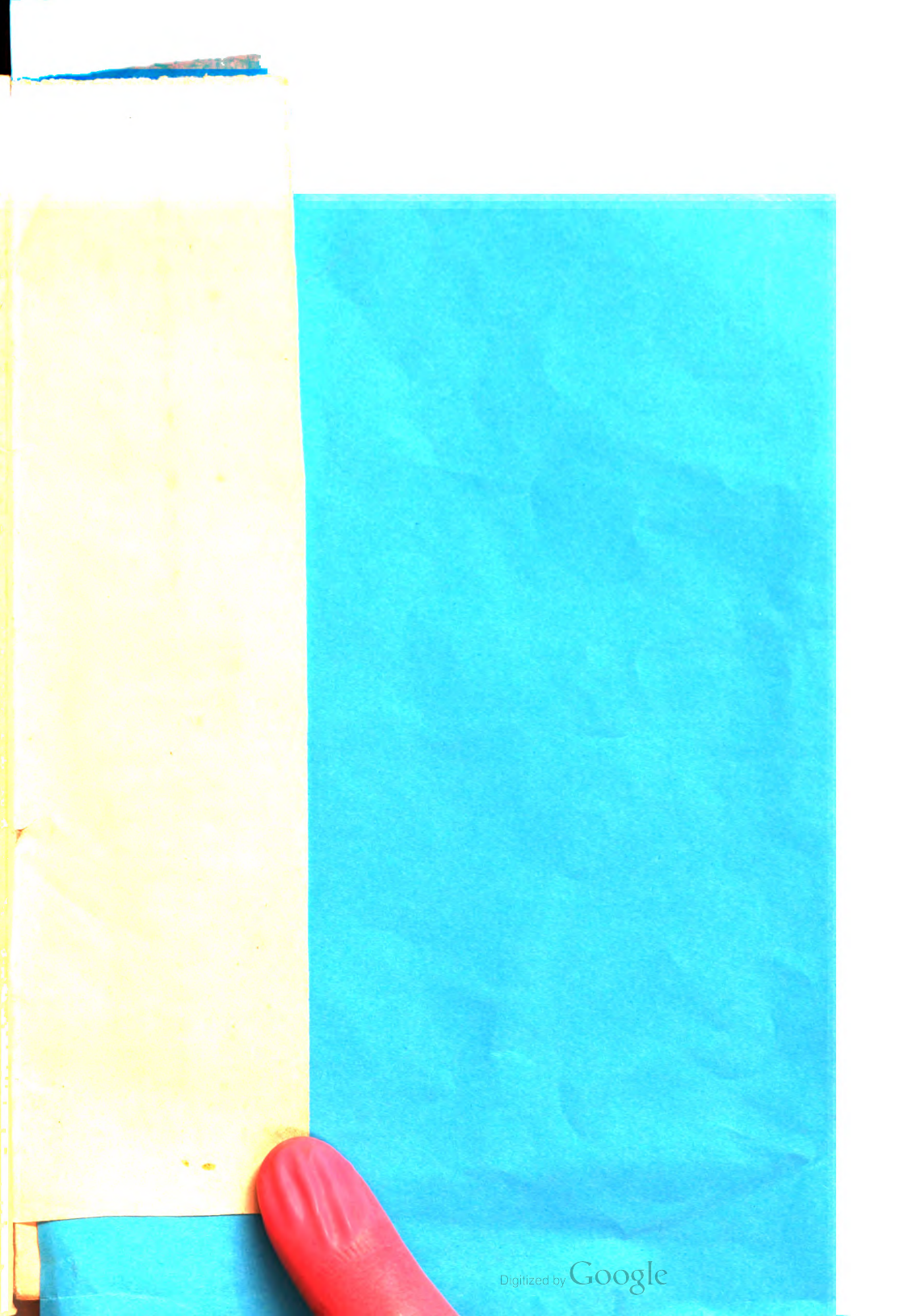
Leeskabinet 1855, no. 10.

—b—

De „leer des Evangelies in hare eenheid en haren samenhang” is inderdaad een werk voor beschaafde en nadenkende christenen, waarin de schrijver zijne belofte in de voorrede „dat hij naar duidelijkheid streefde, niet naar dat, wat met meer regt oppervlakkigheid verdient te heeten” wel nakwam.

Gelezen hebben wij het, en van voller harte — het is onze algemeene uitspraak over den arbeid van den heer Hoekstra — getuigen wij, dat die zich in grondigheid en degelijkheid boven verreweg het grootste gedeelte van onze stichtelijke literatuur gunstig onderscheidt. Het is echte wetenschap, onder het bereik van den niet bepaald geleerde van het vak gebragt — een geheel, wel noodig, waar men veelal slechts brokstukken krijgt en de kennis dus fragmentarisch blijft, gronden aanbiedende voor wat men anders als bekend vooronderstelt en voorbijgaat.

DE BERGREDE.

KORTE VOORSTELLING VAN HAREN ZAMENHANG

EN INHOUD.

DOOR

S. HOEKSTRA, Bz.

Pred. te Rotterdam.

Matth. XVII: 5.

Deze is mijn geliefde Zoon, in denwelken
ik mijn welbehagen heb; hoort hem!

God.

Joh. VI: 68.

De Geest is het, die levend
maakt; het vleesch is niet nut.
De woorden, die ik tot u
spreek, zijn geest en leven.

De Heer.

Joh. VI: 68, 69.

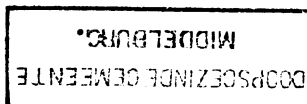
Heer! tot wien zullen wij
gaan? gij hebt woorden van
eeuwig leven. En wij heb-
ben geloofd en erkend, dat gij
zijt de Christus, de Zoon des
levenden Gods.

Petrus.

Hoe meer wij de Bergrede lezen, terwijl wij ons daar-
bij verplaatsen in den tijd, toen de Heer haar hield, en
ons de hoorders regt levendig vertegenwoordigen, te
minder verwonderen wij ons over hetgeen Matthëus ons

D. L. III.

1

van haren indruk berigt: „*En het is geschied, als Jezus deze woorden geëindigd had, dat de scharen zich ontzettekeden over zijne leer: want hij leerde hen als magt hebbende, en niet als de schriftgeleerden.*” 1) 't Is bekend, welk eene hooge plaats de bergrede in de schatting der oude Doopsgezinden bekleedde, en daarom reeds zal men eene beknopte voorstelling van den schoonen zamenhang en rijken inhoud dezer rede in dit Tijdschrift niet ongepast vinden. Maar ook afgezien daarvan is alles, wat tot verduidelijking van dit gouden kleinood kan strekken, eene welkome gave. Dat is krachtige, kernvolle taal, die Jezus op den berg in Galilea heeft gesproken; maar juist dat kernvolle maakt voor de lezers enkele opmerkingen tot verduidelijking noodzakelijk. Elke volzin op zich zelve is voortreffelijk en geeft tot nadenken stof; maar juist dat voortreffelijke van elken volzin trekt de aandacht zoo ligt af van den schoonen zamenhang der geheele rede; terwijl toch eerst in dien zamenhang de schoonheid van elk woord des Heeren in het volle licht treedt.

Waarom nu bewonderen wij deze rede als een meesterstuk van meer dan menschelijke welsprekendheid? Is het misschien om schitterenden woordenprunck of beeldentaal? Wij zoeken dat schitterende in deze rede te vergeefs! Ook de schoonste voorstellingen en de meest verrassende gedachten of wendingen kenmerken zich door volkomenen eenvoud; maar toch bij dien eenvoud iets ja, hoe zal

1) Matth. VII: 28, 29.

ik het noemen? ik weet er geen naam voor. — Lezers! hebt gij wel eens kostbare vuurwerken zien afsteken? Waart gij dan niet opgetogen over dat schoone, verrassende schouwspel? Bewonderdet gij dan de menschelijke kunst niet? Stelt u eerst zulk een vuurwerk levendig voor den geest, en verplaatst u daarna in uwe gedachten, op eenen helderen lentemorgen nog vóór de schemering, op het vrije veld of aan het strand der kalme zee; wacht dan, met den blik naar het oosten gekeerd, totdat met stille majesteit de breede zonneschijf zich boven de kimmen verheft en statig opwaarts rijst. Neen! ik denk niet, dat een uitroep van verbazing als bij dat kunstwerk u van de lippen zal komen. Maar — is het hart u op de regte plaats — gij zoudt wel onbespied willen nederknielen, gij zoudt wel met David willen bidden: „*Heer, onze Heer! hoe heerlijk is uw naam op de gansche aarde! gij, die uwe majesteit gesteld hebt boven de hemelen. Als ik uwen hemel aanzie, het werk uwer vingeren: wat is de mensch, dat gij zijner gedenkt?*” 1) Zulk eenen indruk maakt op ons ook de Bergrede. Wij gevoelen ons zoo klein tegenover hem, die spreekt. Wij roepen niet uit: hoe schoon! maar wij zouden wel biddende willen nedervallen. Ja, hogere majesteit treft ons hier dan de majesteit van de opgaande zon! 't Is bij al den eenvoud van woorden en beelden de majesteit van de waarheid Gods, die ons met stille, met aanbeddende bewon-

1) Ps. VIII.

dering naar dien Spreker hooren doet! En ook de voortgang der rede — mag ik andermaal een beeld kiezen uit het rijk der natuur — ik zou dien vergelijken met den forschen, breeden bergstroom, die golfslag op golfslag met statigen gang maar onwederstaanbaar zijnen weg vervolgt, en juist daardoor te meer op ons den indruk van het grootsche en verhevene maakt.

Juist om den rijkdom van denkbelden, waarvan het eene het andere schijnt te verdringen, oordeelen sommigen, dat onze Heer deze rede niet alzoö uitgesproken heeft, als wij haar Matth. V, VI en VII lezen, maar dat Matthëus tot één voortreffelijk geheel heeft zamengevoegd, wat door den Heer bij zeer verschillende gelegenheden gesproken zou zijn. Zij meenen voor deze onderstelling nog te meerderen grond te hebben, omdat Lukas in zijn Evangelie, en wel in het zesde hoofdstuk, slechts een klein gedeelte van deze rede des Heeren mededeelt, terwijl veel van het verdere der Bergrede volgens Matthëus in het Evangelie van Lukas in geheel anderen zamenhang voorkomt, en mitsdien ook bij zeer verschillende gelegenheden, vroeger of later, gesproken moet zijn. Werkelijk schijnt enkele malen de zamenhang, zoo als Lukas dien voorstelt, de voorkeur te verdienen. Dit geldt b. v. van het *Onze Vader*. Matthëus vlecht het der Bergrede in. Lukas daarentegen verhaalt ons, dat de Heer eerst toen dit volmaakte gebed aan zijne discipelen geleerd heeft, toen hij in eene zekere plaats was biddende, en één der discipelen tot hem kwam met de vraag: „*Heer!*

leer ons bidden, gelijk ook Johannes zijnen discipelen bidden geleerd heeft." 1) Doch al moesten wij toestemmen — wat ook weinig ter zake zou doen — dat Matthëus door eene ligt verklaarbare en ook inderdaad vrij onverschillige afdwaling des geheugens enkele gezegden des Heeren in de Bergrede opgenomen hebbe, die òf bij andere gelegenheden òf in eenigzins anderen Zusammenhang in deze rede zelve 2) gesproken zijn, zoo zou ik mij nogtans over het geheel uitdrukkelijk tegen deze meening verklaren. Ik houde mij overtuigd, dat de Bergrede, zoo als die in het Evangelie van Matthëus voorkomt, ééne onafgebrokene rede is, die door Lukas slechts bij verkorting of fragmentarisch (men leze slechts Luk. VI) medegedeeld is. Het is toch volkomen zeker, dat de Heer de zelfde of soortgelijke gedachten later meermalen en bij verschillende gelegenheden heeft uitgesproken, terwijl elk der Evangelisten het genoeg oordeelde, om in den regel zulk eene gedachte slechts eenmaal op te teekenen. Zoo vinden wij uit de Bergrede V: 29, 30 later Matth. XVIII, 8, 9; — V: 32 later Matth. XIX: 9; — VI: 14, 15 later Matth. XVIII: 35; — VII: 19 vroeger Matth. III: 10

1) Luk. XI: 1, vgg.

2) De gang der Bergrede wordt volkomen duidelijk, wanneer wij Matth. VII: 12 verplaatsen tusschen V: 42 en vs. 43, zoo als Luk. VI schijnt te vorderen. Ook het Onze Vader, Matth. VI: 9—15 en wat volgens Lukas XI onmiddellijk na het Onze Vader gesproken is, Matth. VII: 7—11 zou zonder groote schade voor den Zusammenhang in de Bergrede gemist kunnen worden, en toch komt het mij waarschijnlijk voor, dat de Heer het twee malen uitgesproken heeft.

(verg. Matth. XII : 32) of letterlijk of zakelijk nogmaals ; de laatste plaats schijnt eene bekende spreuk geweest te zijn. Men zegge daarom niet te spoedig , wanneer men de zelfde woorden in de Evangelieën in verschillenden samenhang vindt , dat de één of de ander der Evangelisten zich vergist heeft. Men denke daarenboven aan de gewoonte der joodsche leeraars in de dagen van Jezus , om de hoofdwaarheden , die zij predikten , gedurig in korte spreuken te herhalen en in hunne redenen te vlechten , om ze zoo hunnen leerlingen vast in het geheugen en diep in het hart te prenten — eene noodzakelijke gewoonte , omdat zij tot mondeling onderwijs zich gemeenlijk bepaalden. Zoo leefden er gelijktijdig met Jezus te Jeruzalem twee beroemde Rabbijnen , *Rabbi Schammai* en *Rabbi Hillel* geheeten. Hunne schriften , indien zij al geschreven hebben , zijn verloren gegaan ; maar de hoofdzaak van hunne leer is bewaard gebleven in de scholen door hen gesticht , omdat eeuwen later de kernachtige gedenkspreuken dier Rabbijnen nog in den mond van hunne volgelingen leefden 1).

1) B. v. van *R. Hillel* deze spreuken : „*t Is de grondwet des jodendoms : bemint uwen naaste als u zelven.*” — *t Is noodzakelijk vroegtijdig te leeren : „Indien ik niet voor mij , wie dan? indien ik slechts voor mij , wat ben ik dan? indien niet heden , wanneer dan?”* Wat de nietigheid betreft van de wereld tegen over het geestelijke leven : „*Hoe meer vleesch , te meer wormen ; hoe meer geld , te meer zorg ; hoe meer vrouwen , te meer gifmengerij ; hoe meer dienstmaagden , te meer ontucht ; hoe meer knechten , te meer diefstal ; — maar hoe meer kennis , te meer leven ; hoe meer welwillendheid , te meer eendragt ; het bezit van een goeden naam is een schoon goed ; maar de kennis der wet maakt onsterfelijk.*” Van *R. Schammai* : „*Maak de wet-*

Om nu de Bergrede in hare schoonheid te kunnen waarden, daartoe zijn drie dingen volstrekt noodig. 't Is toch bij deze rede even alsof wij een heerlijk en grootsch natuurfereel zullen beschouwen. Eerst moeten wij noodzakelijk het juiste standpunt kiezen, vanwaar wij het geheel overzien. En wat is het nu dat bij zulk een natuurfereel op ons den indruk van het schoone maakt? Immers juist de samenwerking van al zijne verschillende deelen, berg en woud en stroom, helling en vlakke, alles te zamen, niet dit of dat groen, maar al de schakeringen van boomen en planten, de afwisseling van het majestueuse met het bekoorlijk eenvoudige, van het grootsche met het liefelijke. Om alzoo de schoonheid te gevoelen, moeten wij onze blikken laten gaan over het geheel. Maar hiermede is de rijkdom der schoone natuur niet uitgeput. Niet minder worden wij tot bewondering gewekt, niet minder aangenaam wordt ons gevoel van schoonheid verrast, wanneer wij op elk der voorwerpen uit dat natuurfereel naauwkeurig acht geven. Zekerlijk, al ziet gij duizend maal eenen afzonderlijken boom, dat geeft u geenszins den verheven indruk van een woud, even weinig als de beschouwing van duizend schoone bloemen en frissche planten elk op zich zelve u het genot vergoeden kan, hetwelk gij smaakt, als gij in de lente uwe oogen laat weiden over de lagchende beemden, met bloemen tusschen het jeugdig groen bezaaid,

studie tot uwe levensstudie." — „*Spreek weinig en doe veel.*" — „*Wees voorkomend jegens elk.*" Jost, *Gesch. v. Isr.* II. bl. 62.

terwijl de kwistige rijkdom der lentenatuur uwe oogen verkwikt; maar toch, elk dier duizende boomen van het statige woud, elk dier duizend duizende bloemen en planten van het wijd uitgestrekte veld heeft eigene schoonheden, die gij weder bij eenen algemeen overblik van het woud en het veld niet opmerken kunt. Het is nu mijn doel niet, om u op alle schoonheden te wijzen, die elk der afzonderlijke bloemen in dezen hof bevat; maar ik wil dat slechts doen, voor zoo ver zulks noodig is voor den z a m e n h a n g en den h o o f d i n h o u d der geheele rede, waarop ik u, na eerst het regte standpunt te hebben gekozen, eenen blik wil doen slaan.

Op dat regte standpunt staan wij dan, wanneer wij ons beide, de hoorders en den Spreker, vertegenwoordigen.

Wij zien hier den Heer Jezus Christus, gezeten op eenen berg. Zijne discipelen het naast rondom hen: — tot dezen toch was in de eerste plaats de rede des Heeren gerigt. In al wijdere en wijdere kringen de zamengevloeiende schare van Galilea, het half heidensche Dekapolis, Jeruzalem, Judea en het Overjordaansche. Bekend zijn de aardschgezinde verwachtingen der toenmalige Joden omtrent den Messias. De meeste Joden verlangden wel zeer, dat de Messias komen zou, maar niet opdat hij hen zou leeren van den weg der zaligheid, vooral omdat zij hoopten, dat hij Israël als volk zou verheffen, dat hij als magtig koning op den troon zijns vaders David zitten, en aan het koninkrijk grooteren

luister schenken zou, dan Israël had in Salomo's dagen; zij zelve als onderdanen van den grooten Davidszoon zouden verlost worden van allen druk, en rijk en geëerd zijn naar de wereld; „*uitlanders zouden staan, en hunne kudden weiden, vreemdelingen hunne akkerlieden en wijngaardeniers zijn.*” Zoo waren zij gewoon de messiaansche beloften door hunne Rabbijnen te hooren uitleggen. Er was namelijk sedert den makkabéschen tijd in Israël een stand van personen opgestaan, die men Rabbijnen heette. Deze Rabbijnen waren geene geestelijken, of priesters, of aangestelde en geordende Leeraars in de Synagogen, maar elk, die zich daartoe genoegzaam in de Schriften ervaren gevoelde, trad in de Synagogen op, las de Schriften voor en verklaarde het gelezene voor de verzamelde menigte, en wie zich hierin eenige vermaardheid verwierf, droeg al spoedig den naam van Rabbi. Deze Rabbijnen nu waren over het geheel scherpzinnige, maar beuzelachtige en kleingeestige verklaarders der wet, die wel niet uitsluitend, maar toch vrij algemeen tot de sekte 1) der Farizeën behoorden. Vrij algemeen was het de toeleg van de farizésche Rabbijnen in den tijd van Jezus om door *letterlijke* of liever

1) Ik volg hier het gewone spraakgebruik en noem de Farizeën eene *sekte*. Dat waren zij echter even weinig als de Sadduceën of Esseën; het waren slechts verschillende godsdienstige rigtingen. Eene sekte is zulk eene partij, die zich *afscheidt* van de gemeenschap met de algemeene kerk. De Farizeën enz. waren in den zelfden zin verschillende godsdienstrigtingen als b. v. de liberalen, orthodoxen in de christelijke kerk, niet verschillende sekten, zoo als men de genootschappen eenigermate kan noemen.

letter-ziftende verklaring van Gods geboden deze geboden zelve al zeer gemakkelijk te maken, en zoo eene gerechtigheid naar de wet aan te bevelen, die niet veel meer was dan de uiterste oppervlakte van de ware gerechtigheid, maar die geheel buiten den geest der ware gerechtigheid omging; zoo maakte hun beuzelachtig verklaren van Gods heilige geboden hen tot de schromelijkste overtreders der wet Gods, terwijl zij bovendien den volkstrots der Joden en hunne grof zinnelijke Messiasverwachtingen prikkelden. De schare nu, die veel van Jezus — den beroemden Rabbijn van Nazareth — gehoord had, verwachtte van hem iets soortgelijks, als zij van hare Rabbijnen gewoon was te hooren, natuurlijk naar die zelfde mate hoogere scherpzinnigheid in het wetverklaren, als hij zich meerderen roem had verworven; want Jezus zelf was er toen nog niet openlijk voor uitgekomen, dat hij de door God beloofde Messias Israëls was.

En vertegenwoordigt u nu tegenover zulke hoorders den verheven Spreker. Neen, de uitdrukking van Jezus' gelaat, of den klank en den toon zijner woorden ons verbeelden, dat vermogen wij niet. Maar die uitdrukking van Jezus' gelaat moet toch onvergelykelijk indrukwekkend geweest zijn. Maakt reeds elk uitstekend mensch, wanneer hij spreekt in de bewustheid niet slechts van een rein geweten, maar vooral van de hooge roeping in de wereld, hem door God gegeven, op ons eenen eerbiedwekkenden indruk: wat dan de Mensch bij uitnemendheid, in wiens onbevleete ziel nog nooit eene zondige neiging opgerezen was, die met onbezoe-

delde lippen sprak in de volle bewustheid van het groote en verhevene doel, waarmede hem de Vader in de wereld had gezonden, hij, wiens oog in aller zielen las? Van Jezus begrijpen wij — wat wij ook van hem lezen — dat één enkele doordringende blik, op zijne vijanden geworpen, genoeg was, om hunne woede te ontwapenen, en wat zijne redenen betreft, zijne vijanden zelve *gaven hem getuigenis, en verwonderden zich over het aangename der woorden, die uit zijnen mond voortkwamen.* Luc. IV: 22. Verder bedenke men, dat het de gewoonte der Oosterlingen was om zeer langzaam te spreken. Hunne taal zelve brengt dat eenigzins mede. Volzin verdrong bij hen volzin niet, gelijk zulke bij westersche redenaars menigmaal het geval is; maar telkens na kortere, of nam de rede eene zekere wending, na langere pauzen volgde de ééne volzin op den anderen; de Oosterlingen, als zij spraken, gaven tevens tijd genoeg, om telkens een oogenblik over het gesprokene na te denken. Maar daarom was het bij hen ook veel minder noodig dan bij ons, om door omschrijving, of door het overvloedige gebruik van: *ma a r*, *w a n t*, en soortgelijke verbindingswoorden, den samenhang van het volgende met het voorgaande aan te wijzen. Zelfs samenhangende redenen der oude Oosterlingen — menige profetische rede strekt daarvan ten bewijze — komen ons, die het anders gewoon zijn, somtijds als verzamelingen van op zich zelf staande gezegden voor. Maar wanneer wij het voor onzen geest verlevendigen, hoe zij uitgesproken werden, en wanneer wij ze alzoo langzaam lezen, telkens bij terugblik vragende:

„wat vloeit uit het gesprokene voort?” of: „welk bewijs behoeft het voorgestelde?” of: „welke bedenkingen moesten wel van zelf bij de hoorders oprijzen?” — dan springt ons menigmaal de zamenhang met verrassende klaarheid in het oog.

Verplaatsen wij ons nu in de denkbeelden der Joden, en lezen wij zoo de bergrede door: „*Zalig zijn de armen van geeste*, enz.

Ziet hier het algemeene overzicht, en als het ware, het geraamte der bergrede.

Onderwerp: het koningrijk Gods. — De geheele rede eene ontwikkeling der stelling in de eerste woorden uitgesproken: „*Zalig zijn de armen van geest; want hunner is het koningrijk der hemelen.*”

Eerste gedeelte: Korte en kernvolle beschrijving van het koningrijk Gods, dat Christus wilde stichten, in al zijnen omvang; V: 3—16. Het christendom komt in de wereld, is in de wereld, staat tegenover de wereld.

- 1°. *Welke gemoedstoestand noodig is, zoo het hart voor het evangelie geopend zal zijn; V: 4—6.*
- 2°. *Welke gezindheden de belijdenis des evangelies duurzaam kenmerken; V: 7—9.*
- 3°. *Welke houding de wereld tegenover de ware christenen (V: 10—12) aannemen zal — vijandschap —, en hoe de ware christenen zich*

ten aanzien der niet-christelijke wereld hebben te gedragen;
V: 13—16.

Tweede gedeelte; Onderscheid van de ware gerechtigheid in het koninkrijk Gods en *eensdeels* de letter-gerechtigheid der schriftgeleerden, *anderdeels* de menschen-vroomheid der farizeën; V: 17 tot VI: 18.

Algemeene stelling: de gerechtigheid, die Christus vordert, is de ware gerechtigheid volgens de wet en de profeten; — dat is die der schriftgeleerden en farizeën niet; V: 17—20.

- 1°. *de gerechtigheid der schriftgeleerden is letter-gerechtigheid, maar geene ware gerechtigheid* (V: 21—48): *want*
 - a. zij zien den geest van Gods geboden voorbij; wat de Heer opheldert door op twee uit de tien geboden te wijzen; V: 21—26 en V: 27—30.
 - b. door hun letterziften verdraaijen zij de Schrift en leeren juist het tegenovergestelde van hetgeen God bedoelt; wat de Heer door vier voorbeelden opheldert: V: 31, 32; V: 33—37; V: 38—42 en V: 43—48.
- 2°. *de vroomheid der Farizeën is menschen-vroomheid, geene vroomheid voor God* (VI: 1—18), *wat blijkt uit de wijze, waarop zij*
 - a. aalmoezen geven; VI: 1—4.
 - b. bidden; VI: 5—15, en
 - c. vasten; VI: 16—18.

Derde gedeelte: Ontwikkeling van de verschillende gemoeds- en levensrigtingen, waaruit zoowel de gerechtigheid der schriftgeleerden en de

vroomheid der farizéên, als de ware gerechtigheid of vroomheid voor God te verklaren zijn; VI: 19 tot VII: 6.

1. *Farizeërs-gerechtigheid uit zucht naar aardſchen, ware gerechtigheid uit zucht naar hemelſchen rijkdom; VI: 19—21.*
2. *Ware gerechtigheid uit verlichte oogen des verſtands, Farizeërs-gerechtigheid uit verblindheid en dwaling; VI: 22, 23.*
3. *Vereeniging van de zucht naar rijkdom (dienen) en die van Gode te dienen onmogelyk; VI: 24; dat zoeken de Farizeë. — Ook is de eisch van onverdeelde dienst van God niet te gſtreng; want wie geroepen wordt om in de dienst des Alverzorgers werkzaam te zijn, kan zich gerust op Gods Vaderzorg verlaten; VI: 25—34. Dat doen de kleingeloovige Farizeë niet; zij vragen, vs. 25.*
4. *Farizeërs-deugd uit hoogmoed tegenover den broeder, die blind maakt voor eigen kwaad, den broeder ſcherp beoordeelt (VII: 1—5) en tijdig en ontjydig vermaant (VII: 6), waar tegenover staat, dat wij, zoo wij den broeder vermanen, zachtaemoedig moeten zijn (VII: 1, 2), op onze eigene gebreken zien (VII: 3—5), en eindelijk het ter gepaster ure moeten doen (VII: 6).*

Vierde gedeelte: Wat te doen, om in deze zondige wereld in het streven naar de ware gerechtigheid wèl te ſlagen; VII: 7—23.

1. *Aanhoudend gebed, dan ſchenkt God ons den Heiligen Geest, VII: 7—11.*
2. *Altijd zoo jegens anderen handelen als wij zulks van hen verlangen, VII: 12.*
3. *Ons niet door den grooten ſtroom laten medeslepen, VII: 13, 14.*
4. *Vooral op onze hoede zijn tegen valsche profeten, VII: 15—23.*

Besluit: Bij het hooren dezer woorden voege men het doen, VII: 24—27.

Men meene intusschen niet, dat de Heer, gelijk reddeners gewoon zijn, de Bergrede uitgesproken heeft naar een vooraf gemaakt plan. Wij maken slechts daarom een plan, opdat wij geregeld en geleidelijk spreken; maar voor den geest van Jezus, die met de hoogste helderheid dacht, was zulk een voorafgemaakt plan onnoodig. Waar hij in onafgebrokene rede zijne leer ontwikkelde, kon hij niet anders dan geregeld en geleidelijk spreken, omdat hij volkomen helder, dat is in volmaakt geregelde en geleidelijke opvolging der denkbeelden dacht. Men zal bij eenig nadenken zien, hoe elke volgende idéé of idééënreeks zich bij den Heer noodzakelijk uit de onmiddellijk voorafgaande moest ontwikkelen.

EERSTE GEDEELTE.. (V: 3—16)

Ik heb de eerste zaligspreking (V: 3):

Zalig zijn de armen van geest; want hunner is het koninkrijk der hemelen;

den korten inhoud der geheele Bergrede genoemd, de ééne en groote waarheid, die de Heer nu verder ontwikkelt. Om ons daarvan te overtuigen moeten wij dit schoone en veelomvattende woord iets naauwkeuriger bezien — wij doen dat te meer, omdat het doorgaans niet volkomen goed begrepen wordt. Immers de gewone verklaring is deze: „Zalig zijn zij, die behoefte aan verlossing gevoelen; want zij zullen in het koninkrijk der hemelen ingaan.” Dat is op zich zelf volkomen waar, maar drukt lang alles niet uit, wat de eerste Zaligspreking leert. Ook zegt Jezus niet: „zij

zullen in het koningrijk ingaan;” maar: „*hunner is het koningrijk der hemelen;*” waaruit volgt, dat *armoede van geest* niet alleen de voorwaarde is om het koningrijk der hemelen in te gaan (d. i. om christenen te worden), maar ook het blijvende kenmerk van de kinderen des koningrijks. Dan echter is de gewone verklaring niet de ware; want behoefte aan verlossing is een voorbijgaande toestand, die eindigt, zoodra Christus de Verlosser haar bevredigd heeft. Men heeft het woord *arm van geest* niet letterlijk genoeg opgevat. *Arm van geest* — het woord kan niet anders beteekenen — is hij, die, wat den geest betreft, weinig, al te weinig heeft, die alzo klein van verstand is, en, wat zijne deugd aangaat of zijne geestelijke kracht, nog op eenen lagen trap staat, nog zwak is. — „Maar hoe,” zoo mag men met regt vragen, „kon Jezus de zoodanigen zalig roemen? Zijn dan klein-verstandigen, weinig ontwikkelden in het zedelijke leven, en geestelijk zwakken de meest gewenschte christenen?” — Het tegendeel is waar! — Maar met even groot regt zou men kunnen vragen: „Zijn dan geestelijk verblinden, of geestelijk zieken geschikter voor het koningrijk Gods, dan zienden en gezonden?” — Immers even min! — Toch hooren wij Jezus (Joh. IX: 39, 41) met zoo vele woorden zeggen: „*Ik ben tot een oordeel in de wereld gekomen, opdat degenen, die niet zien, zien mogen, en die zien, blind worden; indien gij dan blind waart, zoo zoudt gij geene zonde hebben;*” en elders (Matth. IX: 12) verzekert de Heer, dat hij gekomen

is voor de *zieken*, niet voor de *gezonden*. 't Is immers zonneklaar, dat Jezus bepaaldelijk aan de zulken denkt, die voor hunne eigene bewustheid of volgens hunne zelfbeoordeeling blind of ziende, ziek of gezond naar den geest zijn. Zoo ook hier. De korte en kernvolle uitdrukking, waarmede de Heer de Bergrede opent, beteekent eenvoudig: „*Zalig die naar hunne eigen oordeel of in hunne eigene schatting arm van geest zijn;*” dat is, bij eenvoudige omschrijving: „*Zalig zij, die eenen lagen, nederigen, dunk hebben van hunne eigene wijsheid of van hun eigen verstand — immers zij zullen zich gaarne als kinderen door den grooten Meester laten onderwijzen; — die eenen lagen dunk hebben van hunne eigene deugd, zich ook te dezen aanzien arm, geenszins rijk oordeelen — immers zij zullen behoefte aan genade gevoelen, en de ontvangene genade hoog waarden; — die eindelijk nederig denken van hunne eigene kracht ten goede — immers zij zullen hunne kracht niet zoeken in zich zelve, maar in God en Jezus Christus.*” Christelijke lezers! welk eenen voortreffelijken maatstaf geeft Jezus ons hier om ons zelve te beoordeelen! Denkt gij waarlijk klein over uwe eigene kennis en wijsheid? klein over uwe eigene deugd? klein ook over uwe zedelijke kracht? Hebt dan goeden moed! Zulke kleinen behagen aan den Heer! Ja, al waart gij heden nog zoekende naar den vrede Gods, zonder dien te hebben gevonden, indien gij — altijd klein in eigene schatting — ijverig en heilbegeerig met zoeken voortgaat, dan wordt gij zeker kinderen van het koninkrijk

Gods. Twijfelt daaraan niet; Jezus heeft het gezegd.

Nu dadelijk beschrijft de Heer in korte, zinrijke trekken den aard en de kenmerken van het koninkrijk Gods. Hij ziet de schare daar voor zich; wat is natuurlijker, dan dan hij eerst uit die schare dezulken noemt, bij wie het evangelie gereeden ingang zal vinden? De Heer noemt ze in de drie volgende zaligsprekingen (V: 4, 5 en 6):

Zalig zijn die treuren;

Zalig zijn de zachtmoedigen;

Zalig zijn die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid.

Welke treurenden? Men zegt gemeenlijk: „die treuren over hunne zonden!” Ik zie niet in, op welken grond. Men bedenke toch, dat Jezus tot eene joodsche schare, en niet tot eene christelijke gemeente sprak; onwillekeurig immers denkt men bij treuren aan lijden of ellende, waarin men verkeert. De Heer denkt vooral — het volk althans moet het zoo hebben verstaan — aan treuren over den elendigen toestand van Israël als volk, over dat alles, waarover *zij* treurden, die de verlossing Israëls verwachtten of hoopten. De joden in het algemeen treurden daarover niet, maar waren in hunne verdrukking trotsch, en bouwden de hoop op uitkomst daarop, dat zij kinderen van Abraham waren. Allen echter, die lagen dunk hadden van zich zelve, treurden, omdat zij in dat lijden welverdiende tuchtiging zagen, en natuurlijk in zich zelve geen grond zagen om uitredding te wachten. Hunne treurens-stof zou weggenomen, zij zouden vertroost worden. — Na de

treurenden noemt de Heer de zachtmoedigen, of, gelijk het oorspronkelijke woord beteekent, zij die zacht en stil zijn, vooral *zachte, stille lijdens*, het tegenbeeld van geweldenaars en hoovaardigen. Het zijn die stillen in den lande, die neêrgebogen en zonder ophef met stille onderwerping het lijden verduren, de zoodanigen, waarvan Jesaja ons in het LIIIste Hfdst. een treffend beeld teekent: „*Hij werd (tot slavenarbeid) gedrongen, maar was gedwee, en deed zijnen mond niet open. Gelijk een lam, dat ter slagting geleid wordt, gelijk een schaap voor het aangezigt zijner scheerders stom is, zoo deed ook hij zijnen mond niet open.*” (vs. 7) Van die onopgemerkte gedweeë lijdens, die de menschen niet achten, zegt de Heer: „*zij zullen het land beërven,*” God zal hen stellen in het bezit van het land der belofte 1). — Eindelijk spreekt de Heer van die *hongerens en dorstens naar gerechtigheid*; zij zouden door zijn evangelie *verzadigd worden* 2); men *honyert* en *dorst* alleen dan naar gerechtigheid, wanneer men levendig gevoelt, dat gerechtigheid het ware *brood* des levens is.

Had Jezus in deze drie zaligsprekingen het beeld van

1) Geestelijk op te vatten. Zulke gedweeën zullen de ware grootten worden in het koningrijk Gods.

2) Welke gerechtigheid bedoelt Jezus: gerechtigheid in *zedelijken zin*, d. i. ware *deugd* en zedelijke regtheid voor God of in *evangelischen zin*: *gerechtigheid Gods*, die God ons om niet schenkt uit enkel genade, wanneer wij gelooven? ik meen: de eerste. Maar het doet niets ter zake; want zij, die naar de *eerste* hongeren, doen zulks omdat zij niet bij magte zijn haar uit zich zelve te verkrijgen, en kunnen mitsdien alleen door de *tweede* verzadigd worden.

die menschen geteekend, bij wie het evangelie een gereed aansluitingspunt zou vinden, en die verordineerd waren ten eeuwigten leven, in de drie volgende (V: 7, 8 en 9) teekent de Heer het beeld van de kinderen des koninkrijks, d. i. van die vroegere treurende, gedweeën en hongerenden naar gerechtigheid, nadat zij door het evangelie vertroost, verhoogd en verzadigd zouden zijn. Hij schetst ze in drie hoofdtrekken, als hij van *barmhartigen, reinen van harte en vreedzamen* gewaagt. *Barmhartigen* zijn hier, die vol zijn van menschenliefde, ongelukkigen weldoen, niet hard over de broeders oordeelen, maar ze opbeuren, troosten, de broederhand hun bieden. Zulk eene barmhartigheid wordt slechts gevonden in een hart, dat ootmoedig en nederig over zich zelf denkt; den zulke schenkt God ook barmhartigheid. *Een rein hart* is niet vlekkelooze volmaaktheid, maar *rein van hart* is hij, die zonder eenige geveinsdheid opregt voor God en de menschen leeft, een mensch met een eenvoudig, open, kinderlijk gemoed, eene Nathanaëls-ziel, waarin geen list of bedrog woont, maar die daarom ook open staat voor Gods Heiligen Geest; deze *zal God zien*, of der hoogste gemeenschap met God en zaligheid in God deelachtig worden. In plaats van *vreedzamen* lezen men *vredestichters*, en denke bij *vrede* niet slechts aan eensgezindheid, maar aan allerlei geestelijk en ook aardsch geluk. Zij, die daarvoor leven, om rust en geluk onder de menschen te verspreiden, *zijn* niet alleen kinderen Gods, maar zullen ook zoo *genaamd* worden; men zal hen daarvoor erkennen en hun dien eere-

naam geven, omdat zij openlijk het beeld dragen van God, die ook alom vrede, geluk, zegen verspreidt.

Eerst had Jezus zijn oog over de schare laten gaan en van dezulken gewaagd, die de zedelijke voorgeschiedheid hadden, om burgers van zijn koninkrijk te worden, vs. 4—6. Toen schilderde Jezus het geestelijke leven van de kinderen des koninkrijks, vs. 7—9; eigenaardig moest zich hierbij het oog van den Heer meer dadelijk op den kleineren kring van zijne discipelen vestigen. Maar nu denkt Jezus zich deze zijne gemeente in aanraking met de niet-christelijke wereld; geen wonder, dat de Heer regtstreeks en uitsluitend tot zijne discipelen het woord rigt! De Heer voorziet het wel: de zondige wereld zal zijne discipelen *smaden* en *vervolgen* en *lasteren*, terwijl het wederkeerig hunne roeping was, om als *het zout der aarde* het geestelijk bederf te weren en weg te nemen, en als *het licht der wereld* door openbaring der waarheid allen geestelijk te verlichten. Tot die taak wekt hij hen op door bemoeidigende toespraak. *Zalig* roemt hij hen, *indien zij vervolgd en gelasterd worden om zijns naams wil*; zij moeten zich daardoor niet laten ontmoedigen; het zij hun veel-*eer stof tot groote blijdschap*; want *groot loon in de hemelen* wacht hun, en zij zelve treden in het spoor der oude *Profeten!* (V: 10—12) Zich laten ontmoedigen? zwijgen uit menschenvrees? vlugten en zich verbergen uit bezorgdheid voor hun leven? maar dan waren zij hunner roeping onwaardig! Geroepen om *het zout der aarde* te zijn, waren zij dan *smakeloos zout*, dat *nergens meer toe deugt!* Geroepen om *het licht der wereld* te

zijn, was zich verbergen en vlugten met hunne bestemming even weinig te vereenigen, als het mogelijk was, dat *eene stad, op eenen berg liggende, verborgen zou zijn*; ook waren zij dan hunner roeping ongetrouw, en deden even weinig nut, als *eene aangestoken kaars, die onder eene koornmaat gezet werd*. Neen, de kaars sta op den kandelaar en schijne allen in den huize! Zoo late de discipel des Heeren zijn licht — zijne kennis der zaligmakende waarheid — *schijnen voor de menschen, opdat zij zijne goede werken* — dat wat zij goeds werken als discipelen van Jezus en in zijne dienst — *mogen zien, en den Vader, die in de hemelen is, verheerlijken*. (V: 13—16). Dat dit alles van toepassing is op alle ware christenen, schoon meer bepaald tot de leerlingen van den Heer gesproken, behoeft geen betoog.

TWEEDE GEDEELTE (V: 17 — VI: 18).

Na deze voorstelling van den aard des koninkrijks van God, (— tot wie het komt en bij wie het ingang vindt,—welke geest daarin heerscht, — en welke houding het moet aannemen tegenover eene zondige en vijandige wereld —), moesten de scharen, de discipelen van Jezus ingesloten, wel denken: „De leer van dezen Jezus is toch eene geheel andere, dan wat de Wet en de Profeten ons verkondigen en bevelen; ja, van de werken der mozaische wet is bij hem geene spraak. Zulke dingen hooren wij van onze wetgeleerden niet, die toch

Mozes en de Profeten voor ons lezen en verklaren." Gevoelde de Heer, dat zulke bedenkingen reeds in het hart der schare oprezen? Zag de Heer daarvan misschien de bewijzen op veler gelaat, waarop hij eene zekere bevreesing las? Of wilde Jezus zulke bedenkingen voorkomen, eer zij nog in de harten der hoorders opkwamen? Dat beslissen wij niet; maar zekerlijk heeft Jezus nu (na V: 16) eenige oogenblikken gezweven; althans de rede neemt eene grootsche wending, en dadelijk verband tusschen vs. 16 en 17 bestaat er niet; alleen een terugblik op *al* het tot dus ver gesprokene brengt het volgende daarmede in schoonen samenhang.

Meent niet, dat ik gekomen ben om de wet of de profeten te ontbinden, ik ben niet gekomen om te ontbinden maar te vervullen.

zoo vangt Jezus (V: 17) op plegtigen toon aan, en spreekt daarin de stelling uit, dat de gerechtigheid van het koninkrijk Gods, die hij verkondigt, de ware en volkomene vervulling is van de gerechtigheid, die de Wet en de Profeten vorderen. De Heer voegt er uitdrukkelijk bij: de Profeten, omdat hij de ware vervulling der wet reeds door dezen verkondigd zag, daar zij — verre van zich bij de letter te bepalen — den diepen geest van Gods wet voor Israël hadden geopend. En in dezen diepen geest opgevat, was de geheele wet met elk harer geboden en instellingen onveranderlijk en eeuwig. Ja, naar den geest opgevat, zou er in het koninkrijk Gods de allergestengste naauwgezetheid in

de volbrenging der wet geëischt worden (V: 18, 19):

Want voorwaar zeg ik u: totdat de hemel en de aarde voorbijgaan, zal er niet één jota noch één tittel van de wet voorbijgaan, totdat het alles zal zijn geschied.

Zoo wie dan (*door zijne leer*) één van deze minste geboden zal ontbonden (*krachteloos gemaakt*) hebben, en de menschen alzo zal geleerd hebben, die zal de minste genaamd worden in het koninkrijk der hemelen; maar zoo wie ze zal gedaan en geleerd hebben, die zal groot genaamd worden in het koninkrijk der hemelen.

Nu ontwikkelt Jezus in treffende voorbeelden het onderscheid van de ware gerechtigheid volgens de Wet en de Profeten, zoo als die in het koninkrijk Gods gevorderd wordt, en eensdeels de lettergerechtigheid der Schriftgeleerden, die of *zonder* of *tegen* den geest der Wet en Profeten is, anderdeels de menschen-vroomheid der Farizeën, die van de ware vroomheid voor God slechts den oppervlakkigen schijn draagt, haar werkelijk verloochent (V: 20):

Want ik zegge u: tenzij uwe gerechtigheid overvloediger zij, dan (*die naar de leer*) der Schriftgeleerden en Farizeën 1), dat gij in het koninkrijk der hemelen geenszins zult ingaan.

Eerst een tweetal voorbeelden, waaruit blijkt, dat de Schriftgeleerden gewoonlijk den geest der wet en Profeten voorbijzien, omdat zij bij de letter zich bepalen.

1) Gerechtigheid volgens de Schriftgeleerden V: 21—48, die der Farizeën (waaraan Jezus denkt als hij van de *geveinsden* spreekt) VI: 1—18, — In Lukus XI: 39—46 (vs. 44 de woorden: *gij schriftgel. en far., gij gev. onecht*) de zelfde onderscheiding van beider kwaad.

Eerste voorbeeld (V: 21—26).

Gij hebt gehoord, dat tot de ouden gezegd is: „Gij zult niet dooden, maar zoo wie doodt, zal strafbaar zijn door het gerigt.” — Dat zou dan alleen Gods bedoeling wezen? Slechts deze grove misdaad zou hij in deze wet verbieden? Booze woorden, booze gezindheden jegens den broeder zouden alzoo door de wet niet verboden, zouden niet strafbaar zijn door het gerigt? — Verre van daar! Het doodslaan zelf — en al, wat tot doodslag zou kunnen voeren, is strafbaar voor den Hartenkenner. Ja, naar dit gebod der Wet is het strafbaar, *ten onrecht op zijnen broeder toornig te zijn*, hoeveel te meer, smaadwoorden als *Raka (Leeghoofd)* en *Gij dwaas (Gij booswicht)* hem naar het hoofd te werpen! Daaraan knoopt Jezus nu eene treffende vermaning, dat wie met God zich verzoenen wil — daartoe toch de offergave — zich eerst *met den broeder verzoenen* moet, ja, hij moet haastig, zonder uitstel welgezind zijn om den beledigden broeder te bevredigen, en hij moet daarin volharden, opdat hij niet strafbaar worde, en voor immer verloren ga, vs. 23—26.

Tweede voorbeeld (V: 27—30).

Gij hebt gehoord, dat tot de ouden gezegd is: „Gij zult geen overspel doen.”

In het koninkrijk Gods wordt overvloediger gerechtigheid gevorderd, dan onthouding van de daad des overspels. Jezus leert:

Maar ik zeg u, dat zoo wie eene vrouw aanziet om haar te begeren, die heeft alreede overspel in zijn hart met haar gedaan.

Dat was geene nieuwe leer, maar die der wet en profeten zelve. Men denke slechts aan het tiende gebod. Ook de vroomste Israëlieten hadden het zelve zoo opgevat; men hoore Jobs betuiging (XXXI: 1 vgg).

Ik heb een verdrag (eene wet) voorgeschreven aan mijne oogen;

Hoe zou ik dan mijn oog geslagen hebben op eene maagd?

Wat had ik dan te wachten van God van boven,

Welk lot van den Almachtige uit de hooge hemelen?

Wacht niet verderf den boozen,

Ja, ongehoorde straf den werkers der ongerechtigheid?

Ziet hij (God) niet mijne wegen,

En telt hij niet al mijne treden?

Wie daarom dit gebod bewaren wil, moet met groote zelfbeheersching en zelfverloochening zijne zondige lusten beteugelen en ze uitroeijen, ja, met wortel en tak, wat de Heer voorstelt onder het sterke beeld van het *ergerende regteroo*, dat wij *uittrekken*, de *ergerende regterhand*, die wij *afhouwen* en van ons *werpen* moeten; *dat toch is ons nut, opdat één onzer leden verja, en niet geheel ons ligchaam in de hel geworpen worde*. Schenkt, om dit spreekwoordelijk gezegde door één voorbeeld uit velen op te helderen, schenkt de omgang met iemand u groot genoeg en zelfs voordeel, maar stelt die omgang u aan deze verzoeking bloot, dat overspelige gedachten in uw hart opkomen, snijdt dien omgang af, hoe veel opoffering en verdriet u dat koste; 't is beter die opoffering u te getroosten, dat verdriet te verduren, dan u te storten in het eeuwige verderf.

Had Jezus nu in deze twee voorbeelden aangetoond, hoe de leer der Schriftgeleerden geheel *buiten* den geest

der wet omging, hij voegt er nog een viertal bij, om te bewijzen hoe zij door letterlijke verklaring der wet zelfs regtstreeks *tegen* den geest der wet en der profeten handelden.

Derde voorbeeld (V: 31, 32).

Er is ook gezegd: „Zoo wie zijne vrouw verlaten zal, die geve haar (eerst) eenen scheidbrief.”

Dat staat er Deut. XXIV: 1 letterlijk; maar de Schriftgeleerden zagen voorbij, wat Mozes er tusschen gevoegd had: *indien hij aan haar iets schandelijks bevindt*. Reeds enkele Rabbijnen in Jezus' dagen vatten dit op van overspel: „indien zij zich aan overspel schuldig maakt.” Die opvatting is zeker onjuist; want in dat geval moest de overspelige gedood worden naar de wet en kon er van eenen scheidbrief geene spraak zijn. Maar Deut. XXIV: 1 is volstrekt geen gebod, slechts eene toelating; want uit vs. 2 en vgg. blijkt genoeg, dat de geest van Mozes bepaald tegen de echtscheiding was. Ook de Profeten hadden het zoo opgevat. Men leze slechts Mal. II: 13—16. „Gij, Israëlieten!” zegt de Profeet vs. 11, 12, „doet gruwelen: want gij trouwt met vrouwen van afgodische volken, en God zal hem, die dat doet, uitroeijen, al brengt hij nog zoo vele offergaven. — Aan dit eerste kwaad voegt gij een tweede toe:

Dit tweede doet gij ook, dat gij het altaar des Heeren bedekt met tranen, met geweën en met zuchting (*nml. met de tranen uwer vrouwen, die gij verlaat of wegzendt*), zoodat God uwe offers verwert. Gij nu zegt: „Waarom?” Daarom dat de Heer getuige is tusschen u en de vrouw uwer jeugd, met welke gij trouweloos

handelt, daar zij toch uwe levensgezellin en de vrouw uws verbonds, (*d. i. uwe voor altijd*) is. Dat heeft nooit iemand gedaan, in wien nog een grein geest (*verstand*) was! En wat (*spreekt gij van*) dien Éénen (*van Abraham, wat beroept gij u op hem, die Hagar zich tot vrouw nam*)? Hij zocht een zaad Gods (*en deed het uit geheel andere beginselen*)! Daarom bij uw leven! wacht u, dat niemand trouweloos handele tegen de vrouw zijner jeugd. Want de Heer, de God Israëls zegt, dat hij het verlaten haat, en dien, die zijn kleed (*d. i. zijne vrouw*) met smaad bedekt — zegt de Heer der legerscharen. Daarom, wacht u, bij uw leven! dat gij niet trouweloos handelt.

In dezen geest nu voegde de Heer er bij (immers, het huwelijk was onontbindbaar):

Maar ik zeg u, dat, zoo wie zijne vrouw verlaten zal, anders dan uit oorzake van hoererij 1), die maakt, dat zij overspel doet, en zoo wie de verlatene zal trouwen, die doet overspel.

Vierde voorbeeld (V: 33—37).

Wederom hebt gij gehoord, dat tot de ouden gezegd is: „Gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heere uwe eeden houden.” Wij lezen dat gebod Lev. XIX: 12, Num. XXX: 2. Nu legden de Schriftgeleerden allen nadruk op de woorden *den Heere*, en zij zeiden: Den Heere moeten wij onze eeden houden; maar andere eeden, niet bij den Heere gezworen, te breken, dat is geen eigenlijke meened of valsche eed. Jezus toont aan, dat alle eeden eigenlijk eeden bij God zijn, en gebiedt daarom, *ganschelijk niet te zweren*; wie immers *bij den*

1) Dit voegde Jezus er bij, omdat de Joden nu onder romeinsche regtpleging leefden, en alzoo de mozaïsche wet, om de overspelige te dooden, niet naleven konden. Ook wilden zij dat zelve liever niet, zij hadden daartoe te veel op hun geweten.

hemel, of de aarde, of Jeruzalem zweert, die zweert bij God, die in den hemel woont, die de aarde gezet heeft tot eene voetbank zijner voeten, en wiens koningszetel Jeruzalem is; ja — schijnbaar zoo kleine eed! — al zweert men bij zijn hoofdhaar, men roept een oordeel Gods in; menschen toch kunnen geen enkel haar wit of zwart maken. Daarom zegt de Heer: laat uw woord ja ja, en neen neen zijn, dat is, als gij ja zegt, moet het ja, als gij neen zegt, neen wezen: al wat daarboven is, alle woorden, die gij er bijvoegt en waardoor uw ja niet meer ja, uw neen niet meer neen is, alle kunstgrepen, die gij bezigt om onder den schijn van plegtige verzekering bij een eed, toch naar uwe meening geen eed te zweren en alzoo den broeder te misleiden, al die kunstgrepen zijn uit den Duivel, den vader der leugenen!

Men vergunne mij hier eene korte uitweiding. Meermalen heb ik als mijne overtuiging uitgesproken, dat Jezus hier den eed bij God, bepaaldelijk voor den regter, niet *uitdrukkelijk* verboden heeft, en een en andermaal heb ik bestrijding (door S. Hoekstra, in zijn opstel „*Het doopsag. gevoelen omtrent den eed*, enz., en door H. ten Cate Hoedemaker, in zijn opstel: *Iets over den invloed*, enz., in de 3de en 5de Afl. van den 2den jaargang dezer Lektuur) gevonden, echter zonder dat mij naar mijn inzien volkomen regt is wedervaren, omdat zij de groote zaak, waarmede mijne opvatting staat en valt, of niet of maar ter loops hebben aangeroerd, niet wederlegd. Als de heer ten Cate mij (bl. 295) van inconsequentie beschuldigt, dan protesteer ik daartegen en geef hem in bedenking, of dan deze twee dingen: *onder het Oude Verbond niet toegelaten om de hardigheid der harten*, en: *toch niet overeen te brengen met den geest des Evangelies*, niet zeer goed kunnen zamengaan? Men denke b. v. aan de viering van den zevenden dag als joodschen Sabbat, aan de besnijdenis, aan de levitische wetten, aan den israëlitischen

gods-staat (theokratie), ja waaraan al niet? Voorts meene niemand, dat mijne overtuiging omtrent het ongeoorloofde van den eed minder sterk zou zijn, 1) dan die van mijnen vriend den heer ten Cate, al vind ik *naar de letter* geen dadelijk verbod van den eed! (Ach, wanneer zal toch dat hangen aan de letter eindigen, en waarom voor alles eene letter gezocht? Ging men toch meer ter school bij den Heer, zooals hij in de Bergrede ons onderwijst! Is daarom misschien de *slavernij* — niemand zal het beweren — minder sterk door het Evangelie verboden, omdat wij op niet ééne enkele schrift-letter, waardoor zij verboden wordt, kunnen wijzen?) Enkele opmerkingen:

1° Wat aangaat, dat Jehova in den vorm van eeden gesproken heeft — gaarne stem ik toe, dat Jehova niet *eigenlijk* zweren kan. Maar nimmer, dat Jehova, met een goed doel, gezworen zou hebben, indien alle eed inderdaad een *duivelswerk* of, al vat men ten onregt de uitdrukking op zijn zachtst, *uit het kwade* ware. Het goede doel kan geene middelen heiligen of regtvaardigen, wanneer die middelen zelve *uit den Booze* zijn.

Doch de heer ten Cate zal mogelijk iets verder willen gaan. Hij zal mogelijk beweren, dat Jehova *nooit* gezworen heeft, maar dat de Profeten hem de plegtige verzekeringen in den vorm van *eeden* laten uitspreken. Het zij zoo! Maar 't verandert weinig; dan toch was voor de bewustheid van alle profeten en godsmannen des ouden verbonds het zweren bij den naam des Heeren een heilig werk, geenszins een duivelswerk of uit den Booze; en hoe — ik herhaal deze vraag — kan Jezus zulks hier dan leeren, waar hij aantoonst, gekomen te zijn om Wet en Profeten te vervullen? Vervullen is toch niet afschaffen of tegenspreken! (De heer ten Cate noemt het onverklaarbaar, hoe de Heer in zulk eene rede verboden zou hebben, wat reeds volgens Wet en Profeten ongeoorloofd was, het ligtvaardig — d. i. het dagelijksche en onnadenkende — zweren of het zweren bij andere voorwerpen — en dan: *zoo waarachtig mijne of uwe ziel leeft?* — tenzij bij God. Toch zoo onverklaarbaar niet voor wie bedenkt, dat

1) De lezer merke alzoo op: het is geen *leerstelling*, maar slechts een *philologisch* verschil, dat tusschen mij en den heer ten Cate bestaat, en ten Cate maakt zich aan scheve voorstelling schuldig, als hij bl. 311 zegt: „*zelfs* S. H. enz.

het juist des Heeren doel was, om aan te toonen, dat de gerechtigheid des koninkrijks Gods *geen tittel of jota* van de gerechtigheid der Wet en Profeten verschilde, indien men deze laatsten slechts waarlijk begreep, terwijl werkelijk van al de „*maar ik zeg u 's*” zich zulks laat aanwijzen, alleen van V: 34 niet, indien zijne opvatting de juiste ware.)

2. Op welken grond verbiedt Jezus alle eeden? Op dezen, dat alle eeden — al zijn zij bij andere dingen gedaan — eeden *bij God* zijn! Het volk moet, is ten Cate's opvatting de juiste, niets van de logica dezer redenering begrepen hebben. Alleen dan zou de redenering van Jezus, die van den eed bij God niet spreekt, doorgegaan zijn, wanneer het volk het reeds van te voren als eene uitgemaakte zaak had beschouwd, dat men bij God niet zweren mogt. Dan heeft de redenering gang: „gij moogt bij den hemel enz. niet zweren; want ook deze eeden zijn eeden bij God.” Eene uitgemaakte zaak was echter alleen dit: „de eeden *bij God* mogen niet gebroken worden, of men is meenedig!” — Derhalve ook de andere eeden niet: want alle zijn zij bij God. Men zwerde dus ganschelijk zoodanige andere eeden niet! is Jezus' uitdrukkelijke leer.

3. De heer ten Cate zegt te regt van het eerste deel van vs. 37: „*Dit woord beteekent: uw ja zij ja, uw neen neen, dat is uw woord moet waar zijn en niet ja en neen, niet dubbelzinnig (?) en valsch!*” in andere woorden: als gij ja of neen zegt moet het ook ja of neen zijn; *al wat daarboven is*, d. i. niet al wat gij meer zegt dan ja of neen, maar al wat daarop ook maar de minste inbreuk maakt, *dat is uit den Booze*. Dit laatste is duidelijk. Maar hoe een eed, met een goed geweten voor den regter gezworen — al erkennen wij dat hij niet ter plaats is in de christelijke godsdienst, even weinig (en om soortgelijke reden) als het raadplegen van God door Urim en Thummim, en dergelijke zaken — zoo sterk: *uit den Duivel* 1) genoemd zou kunnen worden, en zulks — hierop lette men — in de Bergerede, is en blijft mij een raadsel.

Het eenige bewijs, dat ik uit deze plaats b. v. op mijne katechizatiën tegen den eed gewoon ben te halen, is dit. Men zegt heden

1) De heer ten Cate is een te grondig kenner der grieksche taal, om in ernst te gelooven, dat dit ook *van wege de zondigheid der menschen*, vertaald zou kunnen worden.

veel: „de eed is maar een beroep op Gods alwetendheid;” deze plaats leert ons het tegendeel; wat de Schrift *eed* noemt, was het inroepen van een *oordeel* Gods, want er staat: „Noch enz., vs. 36.” („Gij kunt dat zelve niet doen: zoo roept gij dan een Godsoordeel in.”) Stemt men ons nu toe, dat het inroepen van een Godsoordeel met den geest des evangelies in strijd is, dan ook de eed; want al wordt de eed voor den regter (Matth. V: 34 vgg.) naar de letter niet verboden, uit de geheele voorstelling des eeds aldaar blijkt, dat de Heer den eed als het inroepen van een Godsoordeel beschouwde, waarmede Jak. V: 12: „*opdat gij in geen oordeel valt,*” volkomen overeenstemt; het verdere ontwikkel ik in gelijken geest als wat de heer ten Cate zeer juist opmerkt bl. 298 en 299. Ook ik noem den *eed* door Christus stellig verboden, maar even zoo als de *slavernij*. Is toch de eed het inroepen van een Godsoordeel, dan vrage ik, wat volgt uit het woord des Heeren: „Gij zult den Heer uwen God niet verzoeken”?

Stellig verboden. Het verwondere ons echter niet, dat zulks evenmin als de slavernij door de apostelen en eerste christenen in den gestrengsten zin opgevat is. Immers Paulus spreekt zoo, dat hij voor 't minst den eed al zeer nabij komt: *Ik bezweer u bij den Heer* enz. 1 Thess. V: 27. (Daarom die eedvorm, omdat Paulus wilde, dat zij den brief aan al de broeders zouden voorlezen.) Nog enkele vragen:

A. *Hoe is het te verklaren, dat het uit de geschiedenis niet blijkt, dat de oudste christenen ooit den eed voor den regter geweigerd hebben?* (nml. indien Matthëus en Jakobus, en dan zeker met hen alle apostelen, den eed voor den regter verboden hebben geoordeeld.)

B. *Jakobus verbiedt het zweren en het zuchten (V: 9) op gelijken grond om niet in 't oordeel te vallen. Toch wel niet alle zuchten! Maar dan alle zweren?*

C. *Kan (Matth. V: 37) „wat boven dezen is” wel beteekenen: eeden? Maar bij den eed, met heiligen ernst gezworen, blijft immers ons ja ja en ons neen blijft neen! Er wordt op de waarheid niet de minste inbreuk gemaakt.*

D. *Blijft Jezus in de Bergrede nooit staan bij de uiterlijke daden, maar dringt hij altijd door tot de beginselen des harten: wat, dat uit den Booze is, kan men noemen in het hart van hem, die met heiligen ernst en naar zijn geweten de waarheid met eenen eed bevestigt?*

Mijns inziens verbiedt Jezus naar de letter ganschelijk alle zelf-

vervloeking en allen eed, die haren of zijnen grond heeft in bedriegelijk opzet; en eerst uit den *geest des evangelies* vloeit het ongeoorloofde van *allen* eed voort.

Ter verklaring van Matth. V: 34 vgg. leze men XXIII: 16—22. Ook denke men aan de talmudische uitspraak: „Omdat er behalve God, den Schepper van hemel en aarde, nog de hemel en aarde zelve zijn, zoo moet men het buiten twijfel houden, dat hij, die bij den hemel en de aarde zweert, niet zweert bij hem, die deze dingen geschapen heeft, maar bij deze schepselen zelve.” Zulk eene leer is wel uit den Booze! — Maar wij keeren tot ons onderwerp terug.

Vijfde voorbeeld (V: 38—42).

Gij hebt gehoord, dat gezegd is: „Oog om oog, en tand om tand.” Mozes echter had gesproken van de straf, die regters aan misdadigers moesten opleggen. De Schriftgeleerden daarentegen pasten zulks toe op persoonlijke wraakoefening, en noemden het behoorlijk en wettig, hem, die ons eenig kwaad deed, dat zelfde kwaad te vergelden. Hoe geheel anders leerde hen hier het Oude Testament. Men leze slechts: Lev. XIX: 18: „*Gij zult niet wreken, noch toornig blijven op de kinderen uws volks.*” Nog sterker Exod. XXIII: 4 en 5. Dadelijk wordt deze *persoonlijke* wraak verboden Spr. XXIV: 29: „*Zeg niet: gelijk als hij mij gedaan heeft, zoo zal ik hem doen; ik zal een ieder vergelden naar zijn werk;*” XX: 22: „*Zeg niet: ik zal het kwaad vergelden; wacht op den Heere;*” en het schoone woord: XXV: 21, 22: *Indien dengene, die u haat, hongert, geef hem brood te eten, en zoo hij dorstig is, geef hem water te drinken: want gij zult vurige kolen op zijn hoofd hoopen, en de*

D. L. III.

3

Heer zal het u vergelden." Zoo ook leert Jezus, dat niet het gestrengte beginsel van regt, maar dat zachtmoedige liefde ons besturen moet, ja, zijn spreukachtig woord: *Zoo wie u op de regterwang slaat, keer hem ook de andere toe, enz,*" voor zoo velen een steen des aanstoots, vindt zijne voldoende verklaring in zijn eigen gedrag voor den Regter, Joh. XVIII: 22, 23 verhaald. Hieraan voegt Jezus nu nog eene vermaning tot helpende liefde toe, omtrent in de zelfde woorden als Mozes, Deut. XV: 8.

Zesde of laatste voorbeeld (V: 43—48).

Gij hebt gehoord dat er gezegd is: „Gij zult uwen naasten liefhebben, en uwen vijand zult gij haten.”

Deze laatste woorden staan nergens in het O. Testament. Maar de Schriftgeleerden zeiden: „Zoo wij onzen naaste moeten liefhebben, dan behoeven wij niemand te beminnen, die onze naaste niet is, en mogen wij mitsdien onzen vijand wel haten.” Voorwaar! er behoorde wel eene diepe verdorvenheid des harten toe, om in het gebod der liefde eenen vrijbrief te zoeken voor liefde-loosheid en haat. „Neen,” zegt de Heer, en wat hij zegt is geheel in den diepen geest des Ouden Verbonds, „*hebt uwe vijanden lief* (het woord in het oorspronkelijke gebruikt *agapân* 1) beteekent liefde der welwil-

1) Eigenlijk meer in het algemeen liefde, alleenlijk in onderscheiding van die andere liefde, verkrijgt het deze bijzondere betekenis. Op God toegepast onderscheiden wij evenzoo tusschen liefde des ontfermens en liefde des welgevallens.

lendheid, terwijl de Heer alleen ten aanzien van vrienden en in het bijzonder van vromen een ander woord *philein* bezigt), *zegt ze, doet ze wel, bidt voor uwe haters*. Tot uitmunten boven de zondige wereld roept ons God. Gij, Joden!" — leert de Heer — „gij ziet uit de hoogte op de tollenaars neder: wat zijt gij beter, *indien gij alleen uwe vrienden liefhebt* of *uwe broeders groet*? — *Wordt dan volmaakt*, toont u kinderen van dien Vader, *die zijne zon doet opgaan over boozen en goeden, en die regent over regtvaardigen en onregtvaardigen*.”

Volgens V: 20 zou Jezus spreken over de ware gerechtigheid in tegenstelling van die der Schriftgeleerden (die ten deele tot de Farizeën, ten deele tot de Sadduceën behoorden) en die der Farizeën. De gerechtigheid naar de wet volgens hare uitlegging door de Schriftgeleerden had de Heer door deze zes voorbeelden duidelijk ten toon gesteld. Nu gaat hij over tot de zogenoemde gerechtigheid der Farizeën 1).

1) Waarom spreekt Jezus wel van de *Schriftgeleerden* en van de *Farizeën*, maar niet van de *Sadduceën* in de Bergrede? Niet alleen, omdat de sekte der Sadduceën klein was, vergeleken bij die der Farizeën; of omdat hun invloed veel geringer was; zij waren toch genoeg bij de scharen bekend. Maar het was Jezus te doen, om de verderfelijke rigtingen der *Sekten* in het algemeen, niet de zonden van *afzonderlijke personen* ten toon te stellen. Wat echter de *gerechtigheid* betrof, zoo was de *leer* der Sadduceën over het geheel onberispelijk; 1.) zij verwierpen alle overlevering en hielden zich aan de wet; 2.) zij waren in het zedelijke gestreng, hechtten niet als de Farizeën aan ceremoniën, maar aan de zedelijke beginselen der daden waarde, waarom

Deze bestond ook wel in naauwgezette wetsbetrachting tot het beuzelachtige toe, maar dat onderscheidde hen toch eigenlijk niet, daar ook de Sadduceën leerden, dat de Joden gehouden waren, alle wetten van Mozes te volbrengen. Het eigenlijke Farizeïsme kwam vooral aan het licht in die werken der vroomheid, die niet dadelijk door de wet bevolen waren, en door welker meer of minder overvloedige volbrenging de vromen zich van de anderen onderscheidden, waarom zij Farizeën, d. i. afgescheidenen, die zich uitzonderden, genoemd worden. Was het nu den Farizeën vooral om onderscheiding te doen, dan is dit reeds de verklaring, waarom zij eene laxe zedeleer predikten naar de wet, en juist in hetgeen niet volstrekt geboden was, of waarin althans voor de persoonlijke vroomheid genoegzame speelruimte gelaten was, zich buitengewoon ijverig betoonden; dit nu geschiedde vooral in drie dingen: aalmoezen geven, bidden en vasten. Eerst spreekt Jezus ten aanzien dezer gerechtigheid eene algemeene stelling uit op den toon eener vermaning (VI: 1):

Wacht u, dat gij uwe gerechtigheid (*statenoverz. verkeerd: aalmoes*) niet doet voor de menschen, om van hen gezien te worden: anders zoo hebt gij geen loon bij uwen Vader in de hemelen.

Deze algemeene stelling past Jezus nu op de drie zogenaaemde vroomheidswerken der Farizeën toe (VI: 2

zij den naam van *Sadduceën*, d. i. Regtvaardigen droegen. De sekte was ten dage van Jezus grootendeels ontaard, wat zich uit haar ongelooft aan toekomstig leven ligt verklaren laat.

—18) en stelt daar tegenover de ware, godgevallige vroomheid. Als zij, *de geveinsden* (met opzet spreekt Jezus niet van Farizeën, bij het volk zoo geliefd, maar teekent slechts in de geveinsden hun beeld) aalmoes doen, dan laten zij *voor zich trompetten in de synagogen en op de straten*, d. i. dan doen zij het met ophef en vertooning, en als zij *bidden*, ook dat *plegen zij gaarne in de synagogen en op de hoeken der straten te doen*, en als zij *vasten*, dan *toon*en zij *een droevig gelaat*, opdat het in het oog valle. Hun is het slechts te doen *om van de menschen geëerd en gezien te worden*. Zóó gij niet, leert de Heer; *uw aalmoes zij in het verborgen*, uw *gebed in de gesloten binnenkamer*, uw *vasten onopgemerkt door de menschen*; want gij hebt te doen met eenen hartenkennenden God, en hij, *uw Vader*, *die in het verborgen ziet*, zal het u *in het openbaar vergelden*. Waar Jezus over het bidden handelt, voegt hij er nog belangrijke vermaningen bij; het bidden moet niet zijn een *ijdel verhaal van woorden*, alsof van de vele woorden de verhooring des gebeds afhangen zou, zoo als de Heidenen meenen; maar wij moeten bidden in de bewustheid van te spreken tot onzen Vader, *die weet wat wij behoeven*, *eer wij hem bidden*; ons gebed moet zijn als het *Onze Vader* 1), met een kinderhart jegens God en een vergevensgezind, liefdevol hart jegens den broeder.

1) Eene afzonderlijke ontwikkeling van de schoonheid en kracht dezes gebeds is hier niet ter plaatse. Alleen het volgende. Het *Onze Vader* bestaat na den aanhef uit 6 (of 7) beden, waarvan de drie eersten eene *verheffing der ziel* zijn tot hetgeen het voorwerp der hoogste en heiligste belangstelling der geloovigen is, de 3 (of 4) laatsten eene *verootmoediging*

DERDE GEDEELTE (VI: 19—VII: 6).

De stellingen, door Jezus V: 17—20 en VI: 1 uitgesproken, zijn nu volkomen ontwikkeld, en wat verder volgt is eene ontvouwing van de beginselen des waren godsdienstigen levens. Nogtans staat ook deze rede (tot VII: 6) in verband met het reeds gesprokene, omdat Jezus haar in den vorm van waarschuwingen of liever afmaningen geeft. Welke waren — indien wij aan de beginselen des harten denken — de oorzaken van die oppervlakkige, laxe beoefening der gerechtigheid en van die schijn-vroomheid der Schriftgeleerden en Fari-zeën? Immers

- 1°. hunne geldzucht of aardschgezindheid, zucht naar menscheneer ingesloten;
- 2°. hunne verblindheid, mede uit de zondigheid des

voor God in de bewustheid onzer lichamelijke en geestelijke hulpbehoefte en afhankelijkheid van God. In den aanhef: *Onze Vader, die in de hemelen zijt*, spreken wij reeds uit hoe wij ons God voorstellen in het gebed (als *Vader*, maar als *hemelschen*, d. i. volmaakten en heiligen *Vader*, en als *onzen*, d. i. aller geloovigen *Vader*, in wien wij allen broeders en zusters zijn). De eerste bede beteekent, dat *de naam* (d. i. de volmaaktheid) *Gods het beginsel zij, hetwelk ons in gezindheid, woord en daad bestuurt*; de tweede: dat *het Messiasrijk* (waarin plaats heeft, wat wij in de eerste bidden) *verschijnen* moge; de derde: *onvoorwaardelijke en hartelijke volbrenging van Gods wil* (de voorwaarde der vervulling van de tweede). Dan vervulling van onze *aardsche behoeften*, (vierde bede) maar met de *bescheidenheid des geloofs*, en die onzer *geestelijke behoeften*, eensdeels (vijfde bede) *vergeving van zonden*, anderdeels (zesde bede) *kracht in of bewaring voor verzoeking en verlossing van de verleiding*.

harten te verklaren, waardoor zij die schijn-gerechtigheid voor de ware aanzagen;

- 3°. dat klein geloof, dat ja wel God wil dienen, maar nevens God vooral aan vervulling van aard-sche behoeften denkt, maar daardoor tot de ware gerechtigheid nimmer komt, en
- 4°. de geestelijke hoogmoed, die uit de hoogte oordeelt en eigen kwaad voorbijziet.

Het geheele godsdienstige leven hangt af van ons hart; is ons hart waarlijk bij God, wij zullen der ware gerechtigheid deelachtig worden, en het zal ons niet meer om menscheneer of grootheid, maar om Gods welgevallen te doen zijn. Maar die toestand van ons hart is wederom de vrucht van ons leven zelf, en wat wij ons tot levenstaak stellen, dat zal ook ons hart innemen. Daarom leert de Heer: *Vergadert u geene schatten op de aarde*, stelt dat niet tot uwe levenstaak, maar denkt bij alles wat gij doet aan de eeuwig blijvende rijkdommen; zoekt gij naar deze, elke vermeerdering daarvan zal uw hart lossen maken van de aarde, en uw wandel zal meer in de hemelen zijn. Zoo lang de de zucht naar het aardsche nog den boventoon voert, kunnen wij niet godsdienstig leven; wij mogen het uiterlijk doen, wij doen het niet met ons hart: *want waar onze schat is, daar zal ook ons hart zijn* (VI: 19—21).

Als wij vergelijken, wat de Heer van de *schatten op de aarde*, en *die in den hemel* zegt — waarheden die geene tegenspraak gedoogen en door elk erkend

worden, in wie nog eene sprank van godsdienstig leven of zelfs godsdienstigen schijn is — dan doet zich dadelijk de vraag voor, hoe het mogelijk is, dat de menschen bij de erkenning dezer waarheden nogtans veel meer de aardsche dan de hemelsche schatten zoeken? en nog meer deze andere, hoe zij zich zelve zoo kunnen misleiden, dat zij niet eens gevoelen welke de ware weg ten hemel is, maar zich inbeelden dien te bewandelen, terwijl hun hart nogtans geheel aan de aarde behoort? De Heer lost deze vragen op. Even als *het oog de fakkel is des ligchaams*, zoo is het hart 1) de fakkel der ziel. *Is het oog des ligchaams eenvoudig*, gezond, zoodat het ziet gelijk het behoort te zien, *dan is het geheele ligchaam verlicht*. Maar *is het oog boos*, ziet het verkeerd of is het blind, dan is *het geheele ligchaam in het donker*. Zoo ook in het godsdienstige. Is het hart in de zonde vooral in de aardschgezindheid gevangen, dan leidt het hart den mensch, ook waar hij zijne godsdienst beoefenen wil, op dwaalsporen, en allerlei dwaze overleggingen maken hem blind voor de reine waarheid. *Indien dan dat licht*, het hart, hetwelk de bronwel is van alle overleggingen en gedachten, *zelf duisternis is*, wat dan het leven, *hoe groot moet dan de duisternis zijn*,

1) Niet het verstand. De Heer spreekt immers ook van overleggingen des harten, en Paulus van verlichte oogen des harten (Ef. I: 18 Statenverkeerd: *des verstands*) en Johannes spreekt van de liefde tot de broeders als een leven in het licht, en dat, wie zijnen broeder haat, in de duisternis wandelt; want de duisternis heeft zijne oogen verblind. 1 Joh. II: 10, 11. Waar wij van verstand spreken in praktischen zin — overleggingen — daar spreekt de schrift van het hart.

dan wandelt men geheel als een blinde! (VI: 22, 23).

En waarin bedriegen zij vooral zich zelve? Daarin, dat zij ja wel God willen dienen, maar dat tevens bezorgdheid voor het wereldsche zich van hunne harten meester maakt, en zij alzoo God alleen dan of in zoo ver dienen, als zulks met hunne aardsche belangen niet in strijd is. Zij willen wel vroom zijn, maar daarbij voor hunne vroomheid niets van hunne aardsche begeerten prijs geven; het een willen zij vereenigen met het andere. Dit nu is de grondwaling, want het is het onmogelijke; want (VI: 24):

Niemand kan twee heeren (*wiens bevelen met elkander in strijd zijn*) dienen, want of hij zal den eenen haten en den anderen liefhebben, of hij zal den eenen aanhangen en den anderen verachten: gij kunt niet God dienen en den Mammon (*den geldgod*).

Maar wat dan ons aardsch belang? Wij moeten toch ook eten en drinken en ons kleeden! De Heer geeft antwoord (VI: 25—34):

Daarom zeg ik u: zijt niet bezorgd — dat zij niet het voorwerp uwer zorg, dat neme uw hart niet in — voor uw leven, wat gij eten en wat gij drinken zult, noch voor uw ligchaam, waarmede gij u kleeden zult.

Tot zulke zorg bestaat voor wie gelooft geene reden: God gaf ons het *leven*; wat dan over het *voedsel* zich bekommerd? *het leven is meer dan het voedsel, het ligchaam dan de kleeding*; zou God, die het meerdere schenkt, ook het mindere niet kunnen geven?

Dat zal wel niemand betwijfelen! Maar wil God dat dan misschien niet? Heerlijk overtuigt hen de Heer ook hiervan, dat hij het wil:

Ziet op de vogelen des hemels, dat zij niet zaaijen of maaïjen of verzamelen in de schuren, en uw hemelsche Vader voedt ze nogtans: gaat gij ze niet verre te boven? En wie van u kan, met bezorgd te zijn, ééne el aan zijne levensmaat toedoen?

Let op de leliën des velds, hoe zij wassen: zij arbeiden of spinnen niet, en ik zeg u, dat zelfs Salomo in al zijne heerlijkheid niet gekleed was gelijk ééne van dezen. Indien nu God het gras des velds, dat heden is, en morgen in den oven geworpen wordt, zóó kleedt, zal hij het niet veel meer u doen, gij kleingeloovigen?

Al uw streven zij daarom onverdeeld op dit ééne gerigt, dat gij het *koningrijk Gods* moogt ingaan, en *zijner gerechtigheid* (door Jezus in deze geheele rede geteekend) deelachtig worden; wie dat doet, hem laat God niet verlegen (vs. 33). Waar gij dan geroepen wordt in de dienst des Heeren, of waar het de gerechtigheid geldt, daar geene tegenwerpingen gemaakt:

Wat zullen wij eten? of wat zullen wij drinken; of waarmede zullen wij ons kleeden? want al deze dingen zoeken de heidenen; want uw hemelsche Vader weet, dat gij al deze dingen behoeft.

Doch wat is ook en vooral eene groote oorzaak van trage gerechtigheid, van zelftevredenheid en daardoor van de ergste zelfverblindings? Immers dit, dat de mensch in het godsdienstige zoo gaarne zich met andere menschen vergelijkt, om langs dezen even gemakkelijken als verkeerden weg tot een geruststellend oordeel over zich zelve te komen. En heeft men eerst de farizeërs-zelftevredenheid en roem gevonden, zoodat men nu zich zelve behaagt — schoon er waarlijk tot zelfbehagen geen grond is — dan wordt men hoovaardig en spreekt op meesterlijken toon tegenover den broeder! Ook tegen dit gevaar waarschuwt Jezus ernstig (VII: 1, 2:)

Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt.

Werpt u niet tot regters op over uwe medemenschen : want als gij dat doet, dan zult ook gij, in plaats van genade te ontvangen, *geoordeeld worden naar het gestrenge regt*, en den zelfden maatstaf, dien gij jegens uwen broeder gebruikt, zal men gebruiken in het oordeel over u. Nu teekent Jezus ons (VII: 3—5), hoe het hun meestal vergaat, die zich als regters stellen over de gebreken van anderen, en gewoon zijn scherp te oordeelen ; alleen zelfverblindings maakt zulk een scherp oordeel mogelijk. Men *ziet den splinter in des broeders oog*, maar *den balk in het eigene oog merkt men niet!* Neen, *eerst de balk uit uw eigen oog geworpen, en dan gezien, om den splinter uit het oog uws broeders te trekken!* Ja, al wilt gij het uit liefde doen, gelijk pligt is, zoo schrijft de wijsheid zelve aan uwen arbeid om anderen te bekeeren en hen tot het licht der waarheid te brengen grenzen (VII: 6) voor, en gij moet eerst wèl zien, met wie gij te doen hebt.

Geef het heilige (*de waarheid des evangelies, die den zondaar bekeeren moet*) den honden (*onwaardigen en onvatbaren*) niet, noch werpt uwe paalen voor de zwijnen, opdat zij ze misschien niet vertreden met de voeten, en zich omkeeren en u verscheuren.

Hun toch doet die onverstandige en ontijdige bekeeringsijver geen voordeel; zij verachten het woord; u stort het niet in noodeloos verdriet, zoo gij hen tegen u verbittert.

VIERDE GEDEELTE (VII: 7—23).

Men kan met VII: 6 de eigenlijke rede, wat haar

hoofdonderwijs betreft, als geëindigd beschouwen, en wat vs. 7—23 volgt, zijn een viertal hoogst gewigtige slotvermaningen, bepaaldelijk tot de discipelen gerigt, omtrent hetgeen zij moesten doen, om in het streven naar en staan in de nu voorgestelde gerechtigheid wèl te slagen.

Jezus had hen vermaand, om allen aardschen zin af te leggen (VI: 19—21), om de oogen des harten eenvoudig, gezond te bewaren of te maken, opdat zij een helder inzicht zouden hebben in de gerechtigheid van het koninkrijk Gods (VI: 22—23), en om daartoe, zonder bezorgdheid, wat het wereldsche betrof, zich op Gods Vaderzorg te verlaten (VI: 24—34); maar is dat voor hunne krachten niet te veel? Neen, leert Jezus! want God zelf wil met hen zijn. Daartoe de eerste slotvermaning (VII: 7—11):

Bidt, en u zal gegeven worden; zoekt, en gij zult vinden; klopt, en u zal opengedaan worden.

Ernstig, aanhoudend gebed vindt zeker verhooring; menschen, die bij God vergeleken *boos* zijn, verhooren de beden hunner kinderen en geven hun goede gaven; hoe veel te meer dan de volmaakte God! Ja, hij schenkt ze zeker, hij schenkt den Heiligen Geest (Luk. XI: 13), allen, die hem daarom bidden. Zoo leert Jezus dan, dat dringend en aanhoudend gebed het eerste en noodigste is, indien wij Gode behagelijk willen leven. Wie uit zich zelve toch is *tot zulke dingen bekwaam?* Maar *onze bekwaamheid is uit God.*

Verder had Jezus èn nog zoo even (VII: 1—6) èn de geheele rede door (b. v. V: 21—26, 38—48 en elders) gesproken over de wijze, waarop hij, die tot Gods koninkrijk wilde behooren, zich jegens zijne medemenschen had te gedragen: op dat alles — d. i. eigenlijk op de geheele rede ziet Jezus terug, en hij vat het zamen in eenen korten levensregel — de tweede slotvermaning — dien hij de vervulling van wet en profeten noemt (VII: 12):

Alles dan, wat gij wilt, dat de menschen u doen, doet gij hun ook alzo 1).

Aan deze twee vermaningen voegt Jezus als derde toe, dat wij ons door den grooten stroom niet moeten laten medeslepen, om den *naauwen weg ten leven* te verlaten en met de velen *in te gaan door de wijde poort*. Juist dat toch: met den grooten stroom mede te doen, is wel de ergste verzoeking, omdat de weg van de meerderheid zoo veel breder, die poort zoo veel wijder is (VII: 13, 14).

En wat het gevaar der afdwaling nog erger maakt, er zullen valsche leeraars in menigte opstaan (VII: 15—20); men ziet het hun oppervlakkig niet aan, dat zij de schapen beloeren; want al zijn zij *van*

Natuurlijk met oordeel des onderscheids. De rijke verlangt geene aalmoezen, maar moet ze toch geven. Of meent men dat de bijvoeging: *indien gij u in hunnen toestand verplaatst*, voldoende is? De luiaard wil zonder werken gevoed worden; moet men hem daarom geven? Neen, men volge dezen levensregel, met bijvoeging: *overeenkomstig hetgeen wij als christenen van anderen verlangen, moeten wij anderen behandelen*.

binnen vretende wolven, hun uiterlijk vertoon maakt hen als aan de *schapen* gelijk. Daarom die ernstige, en zoo uitgewerkte vermaning: *Wacht u voor de valsche profeten*. Zij toch, zich als vrienden van Christus voordoende, zouden een evangelie naar den mensch prediken; den weg ten hemel zouden zij breed, de poort wijd maken, en ruimte genoeg laten voor aardschen zin en onreine lusten. Jezus teekent hier met scherpe trekken, wat werkelijk geschied is. Hoe misbruikte men toch reeds in de dagen der Apostelen de leer der genade! Zelfs leerde men dat men God in geest en waarheid moest dienen (*de schaapskleederen!*) en dat daarom het christelijke leven alleen in den geest, in godsdienstig gevoel, bespiegeling en beschouwing bestond, terwijl het op het lichamelijke leven minder aankwam (*de grijpende wolven van binnen!*). Hoe misbruikt men voortdurend de heerlijke leer der regtvaardiging door geloof en niet door de werken, ten koste van een ijverig christelijk leven! Doch men kan ligt al die dwaalleeren onderkennen 1), zegt de Heer (VII: 21—23):

Aan hunne vruchten zult gij ze kennen. Leest men ook eene druif van doornen, of vijgen van distlen?

Een goede boom kan geene kwade, noch een kwade boom goede vruchten voortbrengen.

En welke die kwade vruchten zijn, namelijk die den schijn van goede vruchten dragen? Zij zeggen: *Heere, Heere!* alsof zij Jezus' trouwste vrienden waren; zij

1) Niet gelijk dweepers zeggen: *Gods kinderen herkennen elkander altijd!* zonder dat zij regt weten, waaraan.

ijveren voor den naam des Heeren en doen in het godsdienstige schitterende werken — maar *den wil van God* volbrengen zij niet, en al hun ijveren wordt door andere drijfveeren in beweging gebracht. Zij verkeeren zelven in den bedriegelijken waan, dat zij de goedkeuring Gods verdienen, alsof men naar het oordeel Gods door overgrootten ijvergeest ligt aanvullen kon, wat er aan christelijken zin in het hart of aan regtschapenheid en ware gehoorzaamheid Gods in het leven ontbreekt! Tot dezulken zal de Heere eens openlijk zeggen: „*Ik heb u nooit gekend; gaat weg van mij, gij die de ongerechtigheid werkt!*”

BESLUIT (VII: 24—27).

Eindelijk vermaant de Heer, om zijn woord niet alleen te hooren, maar ook te doen. Daar komt het op aan, christelijke Lezer! Laat ons altijd zóó naar Jezus hooren, dat wij daarbij ons voornemen: „wij willen ook naar dat gehoorde leven; hem kiezen wij als onzen Leidsman; want hij heeft het waarlijk goed met ons voor!” Wij zullen ons daarbij zoo wèl bevinden. Wat toch baat hooren zonder doen? *Dwaas*, die alleen hoort! *gij bouwt op lossen zandgrond*, een huis *zonder fondamente*; bij de eerste windvlaag stort uw huis reeds in, en weder opbouwen, dat vooral kost veel! Maar hooren en het gehoorde doen, dat noem ik eerst de regte wijsheid, dat heet ik *uw huis op eene steenrots bouwen!* Vreest niet, al komen de water-

vloeden, al rameijen *windolagen* de muren! Uw huis staat vast en zeker; *want het is op eene steenrots gebouwd.*

Wie ooren heeft om te hooren, die hoore!

**En zijt daders des woords, en niet alleen hoor-
ders, u zelven met valsche overleggingen
bedriegende. Want, zoo iemand een hoorder
des woords is en niet een dader, die is een
man gelijk, die zijn aangeboren aangezicht
in eenen spiegel bemerkt; want hij heeft
zich zelven bemerkt, en is weggegaan, en
heeft terstond vergeten hoedanig hij was.
Maar die inziet in de volmaakte wet, die der
vrijheid is en daarbij blijft, deze, geen ver-
getelijk hoorder geworden zijnde, maar een
dader des werks, deze zal gelukkig zijn in
dit zijn doen.**

DE ARMVERZORGING.

DOOR

D. S. GORTER.

Een schrikbeeld heeft zich in de beschaafde wereld verheven en een steeds dreigender aanzien verkregen, de armoede. Alle menschenvrienden vereenigen zich, om hare oorzaken op te sporen en middelen te vinden tot hare leniging; en zij bekommeren zich, omdat zij die middelen niet vinden, en het kwaad onder hunne oogen steeds toeneemt. Men spreekt van overbevolking; doch daarin kan de oorzaak der toennemende armoede niet gelegen zijn, want de aarde brengt nog genoeg voort om allen te voeden. De eerste oorzaak der armoede is zeker *de zonde*; de hebzucht, die van den overvloed, dien God geeft, meer zamenschraapt, dan zij behoeft, en de lust, die het deel, dat zij verkreeg, lichtzinnig verwaarloost, verspilt of misbruikt. Doch de zonde was er ten allen tijde. Dat zij *nu* de armoede zoo doet toenemen, moet nog eene bijzondere oorzaak hebben. Gij vindt de tweede oorzaak in *de toenemende beschaving*.

D. L. III.

4

Wanneer deze in de dienst der zonde staat, dan dient zij slechts, om de middelen tot hare bevrediging te vermeerderen. Waar de hebzucht in de groote materiële ontwikkeling dezer eeuw, in kredietpapier, leeningen en banken, in kunst, wetenschap, machinerie, handel en uitvinding eene driedubbele gelegenheid vindt, om den rijkdom te vermeerderen en oopen te stapelen; waar aan den lust in die zelfde ontwikkeling drievoudige middelen worden aangeboden om te genieten, te verkwisten en te misbruiken; waar enkele rijken door de magt van het geld alles overheerschen, alle zaken in het groot gedreven worden, en de middelstand, die zijn bestaan vooral moet vinden in kleine zaken, verdwijnt — daar moet de armoede wel toenemen.

Het op zich zelf reeds zoo moeilijke vraagstuk is in den laatsten tijd door de invoering van de nieuwe armwet nog zoo veel ingewikkelder geworden, dat bijna zonder uitzondering iedere gemeente in onzekerheid en de geheele armverzorging in eene zonderlinge verwarring verkeert. De staat heeft zijne wet alleen gegeven voor de burgerlijke armbedeeling; de kerken hebben weder wetten voor zich zelve uitgevaardigd; ook vele doopsgezinde gemeenten laten zich in dien stroom medeslepen, en daar dit onder ons niet kerkelijk kan geschieden, zoo maken zij gemeentelijke wetten. Gedurig zien wij rondgaande brieven uit Holland, Overijssel en Gelderland aankomen, terwijl de gemeenten van Friesland en Groningen, die zich doorgaans onderscheiden, tot nu toe meest rusten. Honderd verschillende wetten en bepalingen! — doch niemand houdt ze, noch kan ze ook

houden, maar allen handelen tijdelijk naar bevind van zaken.

Ik wil eenige gedachten over dit gewigtige onderwerp mededeelen. Over de oorzaken der armoede en de middelen om het kwaad te verhelpen wil ik alleen nog dit aanmerken: ligt de oorzaak in de zonde, die in de toenemende beschaving zoo veel meer middelen vindt, om hare genot- en hebzucht te voldoen, dan kan de grondige bestrijding van het kwaad in niets anders gelegen zijn dan in de bestrijding der zonde, de verbetering der menschen, de zedelijke en godsdienstige ontwikkeling der maatschappij tegenover eene zoo groote materiële beschaving. — Ik zal mij nu verder bepalen tot de leniging der bestaande armoede, *de armverzorging*. Ik wil haar beschouwen *gelijk zij was, gelijk zij is en gelijk zij zijn moet*.

De armverzorging, of liever *de gemeenschappelijke armverzorging*, want deze is het, waarover wij hier eigenlijk handelen, is eene vrucht des christendoms. Op den pinksterdag werd de H. Geest het eerst over de volgers van Jezus uitgestort; ten gevolge daarvan werd nog dien zelfden dag de eerste gemeente gesticht, en in die gemeente ontstond, door den gloed der eerste liefde bij de volheid des geestes, de gemeenschappelijke armverzorging. Wij lezen, dat „de menigte der genen, die geloofden, één hart en ééne ziele was, en niemand zeide, dat iets van hetgeen hij had zijn eigen was, maar alle dingen hun gemeen waren. Dat niemand onder hen

gebrek had, want zoo velen als er bezitters waren van landen en huizen, die verkochten zij en legden den prijs aan de voeten der apostelen, en aan een iegelijk werd uitgedeeld, naar dat elk van noode had." Hand. 2: 44 en 45. 4: 33—35. Op verschillende wijze zijn deze woorden opgevat. Er zijn, die daaruit zelfs afgeleid hebben, dat eene gemeenschap van goederen in den geest des christendoms ligt. Ik geloof, dat wij dit verschijnsel dan alleen naar waarheid verklaren, wanneer wij daarin den oorsprong zoeken van de gemeenschappelijke armverzorging. Ten allen tijde en onder alle volken is milddadigheid uitgeoefend, want medelijden ligt in de menschelijke natuur; op de krachtigste wijze wordt het goed doen aan armen in de wet van Mozes en door het geheele O. Testament aanbevolen; doch alle milddadigheid was slechts *bijzonder*. Ieder beoefende ze voor zich zelve. In de jeruzalemsche gemeente evenwel begon men de armen het eerst *gemeenschappelijk* en *geregeld* te bedeele; dit is het, wat Lukas ons in die aangehaalde woorden vooral wil leeren. Zij hadden gemeenschap des geestes, die eerste christenen, en de broederliefde in haren eersten gloed drong hen, ook gemeenschappelijk wel te doen. Zij deelden hunne gaven niet uit, waar zij eenen arme ontmoetten en hun medelijden werd opgewekt; maar zij bragten ze aan de apostelen, opdat deze regelmatig mogten uitdeelen naar dat elk van noode had. Sommigen hadden zoo veel ijver, dat zij van hunne have en vaste goederen verkochten, en den prijs aan de apostelen bragten. Barnabas maakte een begin en velen volgden hem. Zoo ontstond eene arm-

kas, eene gemeenschappelijke armverzorging, de diaconie, gelijk zij sedert in stand is gebleven en zich uitbreidt, zoo ver het christendom zijnen invloed doet gelden.

Schoon zij in het bijzonder aalmoezen gaven aan allen (de kreupele aan de Schoone poort), zoo bepaalde de regelmatige bedeeling zich uit den aard der zaak tot de broeders en zusters. Men achtte zich verplicht, in de eerste plaats zijne behoeftige huisgenooten en verwanten te ondersteunen, 1 Tim. 5 : 4, 8, 16. Gemeenten ondersteunden ook gemeenten. Antiochië gaf daarvan het eerste voorbeeld, Hand. 11 : 27—30. Uitgebreider zien wij dit in de groote collecte, onder de heiden-gemeenten voor Jeruzalem tot stand gebragt. Doch de eigenlijke verzorging bepaalde zich tot den kring der eigene gemeente. Haar bestuur was eerst aan de apostelen, later aan de zeven diakenen opgedragen, en dien ten gevolge werd de diaconie eene gemeentelijke bediening. Op gelijke wijze laat Paulus het beheer der groote collecte en de overbrenging der gelden over aan bepaalde personen, door de gemeenten daartoe gekozen, 1 Cor. 16 : 3; 2 Cor. 8 : 18, 19, 23.

Werd de milddadigheid in den apostolischen tijd soms aangeprezen om Gods wil, en vaak gewezen op het loon, dat de barmhartigen in den hemel wacht; het beginsel der *broedertiefde* staat hier evenwel op den voorgrond. Omgekeerd vinden wij dat in de volgende eeuwen. Doorgaans werden de aalmoezen toen beschouwd als *offers* aan God, de armverzorging als eene groote gemeenschappelijke *offerdienst*, en de behoeftigen

als haar *altaar*, *Constitutiones Apostolicae* 2: 26; 3: 6, 7, 24; 4: 3. Justinus dringt bij het brengen dier offers vooral aan op vrijwilligheid, doch wil ze te gelijk vooral met het avondmaal verbonden hebben. De gewone plaats, waarop men de offers der liefde nederlegde, was de tafel aan het boveneinde van het bedehuis, welke daarvan den naam van *het altaar* ontving. De armen mogten zelve niet vragen, maar moesten geduldig wachten, gelijk het altaar, dat hun de gaven gebragt werden, *Const. Ap.* 3: 6. De aalmoezen, die niet uit een goed geweten werden aangeboden, moesten als onrein en Gode ongevallig worden afgewezen, „wijl het beter is van gebrek te sterven, dan van de boozen offergaven aan te nemen,” *Const. Ap.* 4: 7, 8. Ook wordt het weldoen, dat van enkelen uitgaat, als onnut verworpen, 2: 27; het moest gemeenschappelijk geschieden.

Toen met Constantijn het christendom eene staatsgodsdienst werd, en alle inwoners des lands onder haar gerekend werden te behooren, moest de armverzorging noodwendig ook eene groote verandering ondergaan. Het denkbeeld van gemeente maakte plaats voor dat van kerk. Die innige broederliefde kon men nu niet meer voor elkander gevoelen en de dwang der wet vervangde de vrijheid der liefde. De keizers Gratianus, Valentinianus en Theodosius gaven wetten, die de ondersteuning der armen tot een burgerpligt maakten, en het bedelen aan allen, die werken konden, ten strengste verboden. Karel de groote gebood, dat iedere stad hare eigene armen moest voeden, en bepaalde bij eenen mis-

lukten oogst hoe vele armen ieder rijke onderhouden en tot welken prijs het graan verkocht moest worden. Grootte mildheid heerschte wel in alle die bepalingen, doch het was niet de liefde, maar de dwang der wet, die de armen verzorgde.

Met het zinken van het keizerschap ging de armverzorging van den staat over in de handen der priesterschap, welke de daartoe noodige middelen verkreeg in de tienden. Het woord van Ambrosius: *de kerk bezit niets dan geloof, en wat zij anders bezit, behoort den armen; kerkegoed is armgoed*, moge zelfs in zijnen tijd meer fraai dan waar en in lateren tijd eene bespotting geweest zijn; de bisschop was toch voortdurend de verzorger der armen, die een wezenlijk deel der tienden hun afstond. Diakenen stonden hem wel ter zijde, maar niet tot verzorging der armen; de diaconie was eene aan de armzorg geheel vreemde bediening geworden. De bisschop was de verzorger, en het noodige werd wel in den vorm van tienden, even als bij de staatzorg, met dwang geheven, doch die dwang had toch een kerkelijk karakter en de uitdeeling door den geestelijke eenen zedelijken invloed op de armen.

Met de hervorming werd de armverzorging weder eene zaak der gemeente, de diaconie in haren oorspronkelijken werkkring hersteld en het armfonds van de kerkefondsen gescheiden. Men kon hier evenwel slechts de vormen der apostolische gemeente herstellen, maar de eerste liefde niet wederbrengen. Er werd niet genoeg gegeven. De katholieke geestelijkheid kon evenmin als de protestantsche diaconie het pauperisme overwel-

digen. Het groeide haar boven het hoofd, en de eene gemeente na de andere zag zich genoodzaakt te verklaren, niet bij magte te zijn hare armen te onderhouden. Toen kwam de staat weder tusschen beiden en ontstond de stand van zaken, gelijk hij thans is, namelijk *de door den staat geregelde armverzorging*.

Dat het katholicisme, met zijne leer van de verdienstelijkheid der goede werken, even onmagtig is om het monster der armoede te bedwingen, als het protestantisme met zijne regtvaardigmaking uit het geloof zonder de werken, blijkt genoeg daaruit, dat de staat het eerst in het katholieke Frankrijk te hulp moest komen. Na acht gewapende opstanden, door bedelaars verwekt, verscheen in 1662 een edikt, dat door geheel Frankrijk aan de kerspels oplegt hare armen te onderhouden, het domicilie van onderstand regelt, eene armbelasting invoert en aan de armen het regt toekent in hospitalen opgenomen of in huis ondersteund te worden. In Engeland werd die regeling onder Elizabeth ingevoerd, en in Duitschland, Nederland en elders zag men zich voor en na gedwongen, tot soortgelijke maatregelen zijne toevlugt te nemen. Die regeling is zeer verschillend naar plaats en omstandigheden, doch hoofdzakelijk komt zij daarop neder, dat de staat, waar de liefdadigheid te kort schiet, als armverzorger optreedt en daartoe belastingen heft.

Wij moeten niet vergeten, dat de staat zich niet dan uit nood in de armzaken heeft gemengd; ja! wij moe-

ten hem prijzen, dat hij, geroepen, zoo vaardig te hulp kwam en het christelijk beginsel op den voorgrond stelde: *alle armen dienen onderhouden te worden*. Het is ook niet te ontkennen, dat deze regeling zekere voordeelen heeft. In de administratie heerscht orde en regel; de armvoogdij is de bemiddeling tusschen de gevenden en de ontvangenden, en in plaats van de rumoer makende, havelooze bedelarij op straat is eene aangename, behagelijke rust getreden. Maar op alle plaatsen vertoonen zich twee verschijnsels, welke die rust op eene smartelijke wijze verstoren, namelijk de vreeselijke toeneming der armbelasting en de opmerking, dat met die groote bijdragen zoo weinig wordt uitgewerkt, en dat, in weerwil van alle armscholen voor kinderen en tuchtmiddelen voor volwassenen, de zedelijke toestand der armen dagelijks achteruitgaat. Het is van belang, in dit schrikwekkend verschijnsel wat dieper door te dringen.

Ik wil de werking van het tegenwoordige armwezen beschouwen uit vier oogpunten, uit dat van *de armen*, van *de welgestelden*, van *den staat* en van *de gemeente*.

Wij kunnen *de armen* verdeelen in de zulken, die het zijn *buiten* en die het zijn *door* hunne schuld. De ongelukkigen van de eerste soort, die voor het oog der menschen hun fatsoen bewaren, terwijl zij in het verborgen honger lijden, die in den uitersten nood, na het laatste stuk van waarde opgeofferd te hebben, eerst komen, de zulken moeten zoo geholpen worden, dat, wat hun nog rest van de geestelijke goederen, hun zelfgevoel, hun fatsoen, hun huiselijk leven bewaard

blijven ; en de armen, die het zijn door eigen schuld, moeten zoo ondersteund worden, dat het strekt tot hunne zedelijke verbetering. Beide kan evenwel alleen geschieden, wanneer de hulp wordt bewezen uit liefde. De armvoogdij kent echter dat beginsel niet. Ieder der leden moge persoonlijk de innigste menschenliefde gevoelen, als kollegie kennen zij alleen het getal der armen, de hun toegestane som en de doode letter der wet. De diaconie, oorspronkelijk eene instelling der liefde, heeft onder den dwang der wet zoo haar beginsel verloren, dat zij de armen beschouwt als een last en haren hoogsten roem zoekt in de scherpzinnigheid der arm-kwestie's. Dien ten gevolge wordt de armverzorging meest zoo uitgeoefend, dat de ondeugende armen telkens dieper zinken in zonde en lust, en de braven het gevoel van eigenwaarde allengs verliezen; ja! de ondervinding leert, dat zelfs de besten spoedig het onderhoud der schande liefkrijgen en als eene hun toekomeñde vermeerdering van inkomsten beschouwen.

In Duitschland moet vaak de armvoogdij het grootste deel van haar geld besteden aan onechte geboorten. Elke strafbepaling daartegen bleek onmagtig te zijn, daar de liederlijke vrouwen, na de straf, met zoo veel meer driestheid hunne kinderen aan het armwezen overgaven, bewerende: nu regt daarop te hebben. In Engeland moest men hulp zoeken in eene bastaardwet, die eene ondersteuning bepaalt voor elk onecht kind en eene huwelijksgift voor ieder gevallen meisje.

De klagt der *welgestelden* over de telkens toenemende armbelasting is algemeen. Zij bedroeg in 1834 in En-

geland reeds *f* 90,134,628, waartoe ieder inwoner hoofd voor hoofd omstreeks *vijf en een halve* gulden moest bijdragen. De ondervinding in ons Vaderland dienaangaande is genoeg bekend. Men vond voor eenige jaren eene gemeente, welke veel vermogenden met der woon hebben verlaten, omdat zij elders fatsoenlijk konden leven van hetgeen zij daar als armbelasting moesten betalen. Men heeft geen regt het armbestuur van ver-spilling of nalatigheid te beschuldigen. Dat toenemen der behoefte ligt in den loop der tijden, maar voor een groot deel ook in het beginsel van het armwezen zelf. Zoodra de staat dit regelde, werd den arme *regt* op ondersteuning toegekend. Of het met woorden is uitgedrukt en regterlijk kan gehandhaafd worden, doet hier niets ter zake. Alle inwoners des lands hebben een gelijk regt op hetgeen van den staat komt. Dit regt ontnemt aan de geringe standen alle zorg voor de toekomst. De woorden van een oud engelsch bedellied:

Loopt nu naar den duivel, gij grillen en zorgen!

Het land is ons schuldig, en wij zijn geborgen. . . .

spreekt de gezindheid van vele armen uit. Nu behoeven zij niet te sparen voor den kwaden dag, of te verzamelen voor den winter. Zij kunnen onbezorgd genieten als zij overvloed hebben; als er nood komt, moet de armkas te hulp komen. De schande van het onderhoud is de eenige prikkel der spaarzaamheid, doch wijl zoo velen komen, verliest ook deze hare kracht. Ziju zij eenmaal aan het onderhoud gewoon, telkens vragen zij meer. Zoo moet de omslag gedurig toenemen. — Nog erger dan dit geldelijk nadeel is de vervreemding der welgestel-

den van de armen. Zij komen met hen niet in aanraking, en waar zij ze zien, is het in den door het armwezen voortgebragten vorm. Hun medelijden verdwijnt. Zij hooren van der armen zorgeloosheid en verkwisting, en betalen hunnen omslag met toenemenden weêrzin; maar vergeten dat de armen ook door de wijze van verzorging tot die zorgeloosheid en verkwisting worden gebragt.

Hoogst bedenkelijk wordt die gang van zaken ook voor *den staat*. Hij is de bron van eindelooze arm-kwestie's. Deze hebben in Engeland van 1815—34 de verbazende som van *f* 27,600,000 verslonden, en schoon de wet van 1834 vele moeilijkheden heeft weggenomen, zoo moeten daar toch jaarlijks aan die heillooze twisten nog *f* 1,200,000 besteed worden.—Van de naar het regt der wet bedeeden is geene dankbaarheid te wachten. Wie zouden zij ook danken? De voogden zijn slechts uitdeelters, en de gevers moeten wel geven. In plaats van dankbaarheid gevoelen zij eerder wrevel over karig onderhoud, of zijn zij verbitterd over harde bejegening. Zij zoeken steeds meer te ontvangen; het armbestuur telkens minder te geven. De armen eischen met onbeschaamd gelaat, en achter hen staan hunne ontevredene lotgenooten, die zich vergrimmen over der rijken overvloed; de voogden staan met tegenzin toe, en achter hen staan de belasting schuldigen, die zich over den steeds toenemenden omslag bezwaren, en met wrevel de ligtzinnigheid der armen beschouwen. De staat kan dien stillen strijd tusschen de armen en de rijken niet met onverschilligheid aanzien. Wanneer hij tot eene

uitbarsting kwam, wie zou de gevolgen berekenen? — Men gevoelt, en enkelen hebben den moed gehad het uit te spreken, dat het beginsel dezer armverzorging *communistic* is, omdat het in een land, stad of dorp aanwezige vermogen daarin als *gemeenschappelijk goed* wordt behandeld, waarop alle inwoners *een zeker recht* hebben en waaruit allen hun levensonderhoud *moeten* vinden. Bedenkt eens, wat het gevolg had kunnen worden, indien men op den ingeslagen weg ware voortgegaan. Stelt eens, dat het getal der armen, hunne eischen en behoeften zoo groot waren geworden, dat voor ieder der gevers niet meer overbleef als ieder der armen genoot, dan hadden wij eene gemeenschap van goederen gehad, zonder dat er iets in onze wetten en instellingen had behoeven veranderd te worden. Hoe verderfelijk en onwaar dit beginsel is, behoeft bijna geene aanwijzing. De mensch is een zelfstandig wezen, als zoodanig bezit hij eigendom, en moet hij in zijn eigen levensonderhoud voorzien. De menschen vereenigen zich tot een maatschappelijk leven, doch zij vereenigen zich als zelfstandige wezens. Gelijk zij zijn, worden zij grootendeels door het eigenbelang gedreven, en werken niet dan uit nood voor hun levensonderhoud. Wanneer die nood evenwel niet bestaat; wanneer als beginsel is aangenomen, dat allen *moeten* leven, dat hij, die zelf in zijn onderhoud niet kan of wil voorzien, door de maatschappij *moet* onderhouden worden, en dus de groote prikkel van werken is weggenomen, dan zullen uit den aard der zaak velen in hunnen ijver verflaauwen, en telkens meerderen het onderhoud van anderen noodig hebben. De on-

dervinding heeft het geleerd in de toenemende behoefte, en ieder staat moet zoo spoedig mogelijk terug keeren van dat verderfelijke pad. De staat kan en moet de zaken zoo leiden, dat ieder burger de gelegenheid heeft, in zijn eigen levensonderhoud te voorzien. Hij kan b.v. de lasten der geringen verminderen, de ophooping van kapitalen, het vereenigen van vaste goederen en bedrijven in enkele handen tegengaan, of andere maatregelen nemen, welke eene meerdere gelijkmatigheid van bezit en middelen van bestaan bevorderen; maar hij moet als beginsel aannemen, dat ieder in zijn eigen onderhoud voorziet. Hij mag niemand dwingen, den anderen te onderhouden, en ook niemand het regt geven, door anderen onderhouden te worden. Armverzorging ligt eenmaal niet op den weg van den staat.

Maar de grootste schade ontvangt nog de *gemeente*. *De liefde sticht*, 1 Cor. 8 : 1. Kweekster der liefde, wordt de gemeente ook zelve wederkeerig door de liefde geheiligd en opgebouwd, en die liefde wordt bovenal uitgeoefend in de milddadigheid, ja! wij kunnen de diaconie als een van hare gewigtigste middelen van stichting beschouwen. Zoo wel hij, die de gaven der liefde ontvangt, als hij, die ze uit liefde geeft, beiden worden door dit te doen verbeterd. Het weldoen verschaft een onbeschrijfelijk genot en de dankbaarheid reinigt het hart op zonderlinge wijze.— Doch de liefde schoot te kort bij de grootheid der behoefte. De staat kwam te hulp, maar regelde ook het armwezen. De diaconie ontaarde. In de plaats van het genot en de stichting der milddadigheid kwamen de wrevel der gevers, en de zedelijke

verlaging der ontvangers; en de vrijheid der liefde werd vervangen door den dwang der wet, daarom dat de gemeente hare eerste liefde had verlaten.

Het kwaad kastijdt zich zelf, dat hebben wij in den loop van ons onderzoek herhaalde malen opgemerkt. Doch ook dit is met onnaspeurlijke wijsheid in den aard der dingen gelegd, dat de kastijding ons verootmoedigt en naar verbetering onzer instellingen doet zoeken. Zoo hebben dan de wrange vruchten van het armwezen ons tot nadenken gebracht, en met woord en daad hebben wij het schrikbeeld onzer eeuw, het pauperisme, zoeken te bedwingen. Dat zoeken heeft reeds heerlijke vruchten gedragen. Bewaarscholen, scholen voor havelooze kinderen, spaarbanken, honderde liefdadige inrigtingen zijn buiten de gemeente en den staat om door den christelijken geest onzer natie tot stand gekomen. Doch dit alles is nog slechts een droppel in den emmer. — Van meer gewigt is de nieuwe armwet. Het zelfde besef van de noodzakelijkheid eener hervorming van ons armwezen heeft een strijd doen ontstaan tusschen de politieken en de christelijk gezinde mannen van ons vaderland. De politieken, het beginsel aanklevende, dat alles moet uitgaan van den staat, droegen een wetsontwerp voor, waarbij alle gemeentelijke milddadigheid aan het bestuur van den staat onderworpen en alle kerkelijke armfondsen ter zijner beschikking gesteld werden. Dit lokte eene zoo hevige oppositie uit, dat het ontwerp viel en de tegenwoordige armwet tot stand kwam. — Zoo komen wij tot mijne derde beschouwing, *de armverzorging, gelijk zij zijn moet.*

Het tweede deel van mijn onderzoek was moeilijker dan het eerste, dat slechts geschiedenis behoefde te bevatten; doch dit derde deel is weder zoo veel moeilijker dan het tweede, als het verbeteren meer bezwaren inheeft, dan het berispen. Heb ik evenwel de gebreken van ons tegenwoordig armwezen beschreven, ik wil ook eene poging aanwenden, of ik eenen weg tot verbetering kan aanwijzen.

Misschien vinden mijne lezers hier verwarring, daar ik in het tweede deel de armverzorging willende beschouwen gelijk zij is, den stand van zaken voorstelde gelijk zij was onder de vroegere, nu afgeschafte reglementen, en nu, overgaande tot de armverzorging gelijk zij zijn moet, begin met de nieuwe, thans in kracht zijnde wet. Ik deed het zoo met opzet. Wij hebben wel eene nieuwe wet, doch de armverzorging is nog grootendeels zoo als zij geworden is onder de vorige regeling. In eene zoo uitgebreide zaak komt men niet zoo ligt tot andere beginsels, inzigten en handelwijze. Ik weet den tegenwoordigen stand der armverzorging niet beter te beschrijven, dan door ze te noemen: *de verwarring der toepassing van eene nieuwe wet op de oude practijk*. De practijk is nog de oude, doch de nieuwe wet moet allengs tot eene andere, en, gelijk ik hoop, betere orde der dingen leiden.

Ik geloof, dat wij de verkeerde gevolgen der armverzorging hoofdzakelijk kunnen toeschrijven aan de bemoeijing van den staat, of liever daaraan, dat de staat in dezen met wet en dwang optrad; want wet en dwang

hooren hier niet te huis — arnverzorging is alleen de zaak der vrije liefde. Wij beschuldigen den staat niet. Hij heeft zich slechts, door den nood gedrongen, in deze zaken gemengd, toen de gemeente te kort schoot; ja! wij beschouwen het als een blijk van zijnen christelijken geest, dat hij zoo volvaardig te hulp kwam. Wij houden ons overtuigd, dat de staat niet over de beurs van den eenen mag beschikken, om in het levensonderhoud van den anderen te voorzien; doch dat hij het deed, getuigt zeker van zijnen liefderijken zin. Wij beschuldigen eerder de gemeente, dat zij hare eerste liefde heeft verlaten; wij beschuldigen de menschen, dat zij vrijwillig niet genoeg hebben gegeven, waardoor de gemeente genoodzaakt werd hare onmagt te verklaren.

Doch van waar die onmagt? Van waar dat verlaten der eerste liefde? De Heer voorspelt Math. 24: 12: *omdat de ongerechtigheid zal vermenigvuldigen, zoo zal de liefde van velen verkouden.* Heerlijk openbaarde de liefde zich in den aanvang des christendoms. „Één hart en ééne ziele was die eerste gemeente; niemand rekende, dat hetgeen hij bezat zijn eigen ware, maar zij hadden alle dingen gemeen.” Zoo moet het zijn. Geen communisme der wet, maar een communisme, eene gemeenschap der liefde. Doch hoe spoedig verhief zich de zonde weder tegen die geestdrift der deugd. Men maakte onderscheid in de bedeeing der armen, of de achterdocht vermoedde dit slechts. De geldgierigheid nam den schijn aan van liefde, maar hield heimelijk een deel achter van den prijs des lands. Ziet daar de eerste ongerechtigheid, die de liefde deed verkouden, en door hoe vele

ongerechtigheden werd zij gevolgd! De ongerechtigheid in ons eigen binnenste belemmert de liefde in hare ontwikkeling, en de ongerechtigheid bij anderen verhindert, dat wij hun betoonen wat van liefde nog in ons is. Want de liefde, het gemeenschapsgevoel der christelijke deugd, kan niet dan wederkeerig zijn. Waar ik met volheid der liefde naar mijnen broeder word henengetrokken, doch geen weérklank vind, ja! door hem word afgestooten, daar moet mijn warm gevoel wel verkoelen. Ziet! zoo verdween de eerste liefde, ontstaan in de opgewektheid des geestes bij den aanvang van het christendom; zij verdween en is tot nu toe nimmer wedergekeerd; maar toch heeft zij ons een heerlijk blijk gegeven van hetgeen het evangelie onder christenen kan en moet uitwerken.

Ziet, waarde lezers! die liefde moet weder het beginsel der armverzorging worden. Uit liefde is zij ontstaan, de verkouding der liefde deed haar zoo diep ontaarden, de liefde kan haar alleen weder doen worden wat zij kan en moet zijn. De liefde is altijd werkzaam, om de ellenden der zonde te lenigen en weg te nemen. Gods liefde houdt nimmer op, het ongeluk, door de ongerechtigheid der menschen op aarde gebragt, te bestrijden; *zijne goedertierendheid leidt hen tot bekeering*, Rom. 2: 4; zijne genade vergeeft hun de zonden. De liefde van Christus is altijd bezig, om de zonde der wereld weg te nemen. En de liefde van menschen tot menschen werkt niet minder weldadig. Zij is de balsem van het lijden dezes tijds, de heeling van de breuken der zamenleving, de leniging van de rampen des levens.

Indien wij allen handelden gelijk wij moesten handelen, dan behoefden wij elkander niets te vergeven; doch nu wij allen gebrekkig zijn, is de liefde, die alle dingen vergeeft, bedekt, verdraagt, gelooft en hoopt, noodzakelijk. Indien er geene zonde ware, dan zou er ook geene armoede zijn, en behoefde er ook geene mildadigheid te wezen; doch nu er armoede is, moet er ook liefde zijn; zij alleen is in staat deze groote ellende der zonde te lenigen; zij is even weldadig voor de gevers als voorde ontvangers.

De gevers, de rijken en aanzienlijken der aarde, o! het is voor hen zelve zoo heilzaam wel te doen. Het is de grootste zegen van den overvloed. Er is geen grooter en zuiverder genoeg voor het hart; niets, dat het gemoed meer heiligt, en geene deugd, aan welker beoefening heerlijker beloften zijn verbonden. De gronden, waarop Christus eenmaal de eeuwige heerlijkheid zal toezeggen, zijn liefdewerken, Math. 25. *Ik zeg u dan, maakt u vrienden uit den onregtvaardigen Mammon, opdat, wanneer u zal ontbreken, zij u opnemen in de eeuwige tabernakelen*, Luk. 16: 9. *Liefde bedekt menigte van zonden*, Jac. 5: 20. 1 Petr. 4: 8. *Barmhartigheid roemt tegen het oordeel*, Jac. 2: 13. Door weldadigheid kunnen de rijken in deze wereld zich eenen schat weg leggen tot een goed fundament opdat zij het eeuwige leven verkrijgen mogen, 1 Thim. 6: 19. *Zalig de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden*, Matth. 5: 7. Ziet! van dat loon daar boven, van dat genot en dat middel tot heiligmaking berooft ons het door de wet geregelde armwezen. Het is waar, de wet verbiedt niemand in het bijzonder milddadig te zijn, doch de hooge

omslag beneemt velen de gelegenheid, en de dwangmaatregelen nog meerderen de lust. Hoe oneindig veel aangener, gemakkelijker en zegenrijker zou het zijn, vrijwillig uit liefde te geven, wat men nu gedwongen met weerzin en wrevel betaalt.

Nog veel heilzamer zou het zijn voor de armen. Zij zijn behoeftig, en het eene brood voedt zoowel als het andere; doch welk eene geheel andere uitwerking op de ziel heeft het brood, dat uit dwang met hardheid van staats wege wordt toegeworpen, dan dat met ontbloot hoofd om Gods wil in de christelijke vergadering wordt verzameld, en met liefde en uit liefde wordt uitgedeeld. Het eerste verlaagt, verstompt en verhardt het menschelijke gevoel, en kweekt zorgeloosheid, onberaden huwelijken en verspillingen in den zomer, daar de armkas hen in allen nood moet verzorgen. Doch het brood der liefde voert den arme tot de gemeente en tot God; het vervult hem met dankbaarheid, omdat het vrijwillig wordt gegeven, en omdat het om Gods wil wordt verzameld, zal hij zich bezwaard gevoelen, het buiten noodzaak te vragen, en zich als zonde achten het te misbruiken. Het gedwongene armwezen vreemdt de gevers en de ontvangers, en vervult ze beide met wrevel en onwil; doch de armverzorging uit liefde voert ze tot elkander, ja! het geven en ontvangen is de band, die de door maatschappelijke betrekkingen gescheidene armen en rijken verbreedert als kinderen van éénen Vader.

Ziet daar de gemeenschappelijke armverzorging gelijk zij zijn moet. Uit liefde ontstaan, moet liefde weder

haar beginsel en karakter worden. Zoo kunnen de na-
deelen alleen voorkomen, en de armen alleen wezenlijk
geholpen worden. — Doch hoe heerlijk mij dit ideaal
ook is, ik maak mij de illusie niet, dat de door zoo
veel ongerechtigheid verkoude liefde dadelijk tot dat reu-
zenwerk in staat zoude zijn; maar toch wil ik dat ideaal
op den voorgrond stellen, om de rigting aan te duiden,
welke alle maatregelen van verbetering moeten nemen.
Het armwezen heeft zulk eenen verbazenden omvang
verkregen, de armen zijn zoo verlaagd, de beschou-
wing der dingen is zoo bevooroordeeld, en de behan-
deling der armzaken zoo verward, dat alle verbetering
niet dan zeer langzaam kan zijn; doch het doel, dat
alle menschevrienden zich moeten voorstellen, waartoe
alle christenen de handen in één moeten slaan, is, *dat
de armverzorging weder een werk der liefde worde.*

Ik verheug mij over de nieuwe armwet, omdat ik
in haar de strekking zie, de zaken daarheen te leiden.
Onder de ongerechtigheden, die de liefde deden ver-
kouden, behoort ook wel degelijk de dwang der wet,
die zich over de diaconiën uitstreckte, inzage van hare
zaken begeerde, en niet alleen oplegde wie zij moest
onderhouden, maar soms de hoegrootheid van het on-
derhoud wilde regelen, zoodat ieder ontevreden arme
zich met zijne klagten tot den burgemeester begaf,
en deze vaak met scherpe missives de diakenen te
regt wees. Ziet! deze ongerechtigheid is nu weggenom-
men. De wet regelt alleen de verzorging dier armen,
welke elders geene ondersteuning kunnen erlangen,
maar zij laat de gemeenten geheel vrij, opdat zij de

liefde aankweeken, welke alleen in vrijheid kan tieren. Ik beschouw de wet alleen als eene voorloopige maatregel. Zij kan toch geene twee beginsels, geene tweevoudige armverzorging willen. Gelijk het vroegere streven der wet was, de diakoniën en vrije instellingen telkens meer aan het toezigt en bestuur van den staat te onderwerpen, opdat alles mogt worden *eene éénvormige en gelijkmatige armverzorging naar de wet*, zoo is thans blijkbaar haar doel, dat het andere beginsel aangekweekt worde, opdat alles eenmaal worde *eene vrijwillige armverzorging uit liefde*. Daar de liefde evenwel op verre na nog niet in staat is in alle behoeften te voorzien, heeft zij voorloopig de bestaande wettelijke armverzorging in stand gehouden en beter geregeld, opdat deze te hulp kan komen waar de vrije liefde nog te kort schiet. Ziet! daarom verheug ik mij over de nieuwe wet.

De gemeenten moeten nu hare roeping gevoelen. De staat kan niet meer doen, dan haar vrij te laten, opdat zij in vrijheid de liefde mogen kweeken, waartoe hij zelf niet in staat is. Hare edele en verhevene taak is nu, door de kracht des evangelies de liefde zoo te bevorderen, dat zij in staat worde in aller behoeften te voorzien.

Ik wensch *ten eersten*, dat alle gemeenten deze geheel veranderde betrekking waarderen; doch ik vrees, dat zij voor vele nog duister is; want nauwelijks zijn zij vrijgemaakt van de wet, of zij beginnen voor zich zelve nieuwe wetten te maken. De hervormde Synode vaardigt eene gereformeerde armwet uit, en vrijheid lievende doopsgezinde gemeenten haasten zich, de eene

na de andere, bepalingen rond te zenden, waarnaar zij zich zullen gedragen. Hoe, liefde naar de wet!! Wij men wederkeeren tot de oude ongerechtigheid, die haar vroeger zoo belemmerde en bedroefde? Wat moet de staat denken van onze dringende verzoekschriften om vrijheid, wanneer wij zelven zoo haastig tot de dienstbaarheid wederkeeren? Wat behoeft een zelfstandig ligchaam, dat ieder oogenblik naar bevind van zaken kan handelen, zich zelven aan bepalingen te binden, die het ook weder niet meer behoeft te houden, dan het zelf wil? Welk eene grenzelooze verwarring moet ook door alle die verschillende regelingen ontstaan? Ik zou wel allen willen toeroepen: *staat dan toch in de vrijheid en wordt niet weder met het juk der dienstbaarheid bevangen*, Gal. 5: 1. Geene gemeente behoeft immers meer te doen, dan zij wil. Men beroept zich op het woord van Paulus, 1 Cor. 14: 40: *laat alle dingen eerlijk en met orde geschieden*. Mij dunkt, juist door die verschillende bepalingen moet verwarring ontstaan; doch de zaken zullen als van zelf ordelijk en goed gaan, wanneer iedere gemeente doet wat zij wil, en wil wat zij kan, daar alle armen, die geene ondersteuning van eenige gemeente kunnen erlangen, door den staat worden opgenomen. — Overigens acht ik althans de staat van zaken nog te nieuw, om met grond daarvoor goede bepalingen te maken.

Ik vrees *verder*, dat er gemeenten zijn, die van de vrijheid gebruik zullen maken, om zich van dezen of genen arme te ontdoen. Men is onder de vroegere regeling zoo gewoon geworden, de armen als een last

te beschouwen, en hun onderhoud op alle wijzen te ontduiken. Welk eene schoone gelegenheid geeft nu de nieuwe regeling! De zulken wil ik bidden: *hare vrijheid niet te gebruiken als eene oorzaak des vleesches, maar elkander te dienen door de liefde*, Gal. 5: 13.

Eindelijk wensch ik, dat iedere gemeente nu gevoele dat de armverzorging niet meer eene *wettelijke*, maar alleen eene *zedelijke* verpligting is, van welker vervulling zij eenmaal rekenschap aan God zal moeten geven. De gemeente is volstrekt vrij. Zij kan ondersteunen wie en zoo veel zij wil. Zij kan zich bepalen tot hare leden; zij kan hare zorg ook uitstrekken tot allen, die uit de gemeente afkomstig zijn; zij kan ook buiten dien kring gaan; zij kan ook alle onderhoud staken. Zij is volstrekt vrij. Doch schoon alle wettelijke verpligting heeft opgehouden, daarom is de zedelijke verpligting niet weggenomen. Vrij ten opzichte van den staat, zijn wij niet vrij geworden ten opzichte van God, om te doen wat het vleesch begeert. Schoon geene wet ons meer oplegt, onze gaven uit te deelen aan dezen of genen, toch moeten wij ons door ons geweten en door de groote genade Gods gedrongen gevoelen. Wij mogen doen wat wij willen; doch het pligtgevoel moet ons nu dringen te willen wat wij kunnen. — Doch het is hoogst moeilijk zich van die vroegere beschouwingwijze los te maken, zich met zijne gedachten uit den kring der wettelijke in den kring der zuiver zedelijke verpligting te verplaatsen, en te komen tot eene daarmede overeenkomstige handelwijze. — Alle verlichten en wel-denkenenden; allen, die Jezus liefhebben, moeten daar-

toe de handen ineen slaan. In de vrijheid, die wij nu genieten, moeten wij de door zoo vele ongerechtigheid verkoude liefde aankweeken en opbouwen op grond van onze zedelijke en godsdienstige verpligting.

Doch aan wie zal de gemeente hare liefdegaven uitdeelen? — Het was eene oude gewoonte, dat zij zich bepaalde tot hare behoeftige leden; dit lag geheel in den aard der zaak; de vorige wet bepaalde het, en de apostel Paulus gaf ook dien regel: *laat ons goed doen aan allen, maar meest aan de huisgenooten des geloofs*, Gal. 6: 10. — Doch zullen wij bepalingen maken aan wie der leden, en hoe wij de liefdegaven zullen uitreiken? Dit schijnt aan de eene zijde veel voor zich te hebben; de diakenen handelen op last der gemeente, zij moeten weten aan welken regel de gemeente wil dat zij zich houden; men komt vooral ten opzichte van buitenleden in aanraking met andere gemeenten, en zulke bepalingen kunnen dienstig zijn, om onaangename botsingen te voorkomen. Doch aan de andere zijde komen zulke bepalingen mij hoogst bedenkelijk voor. Zeker zijn zij een gevolg van de vroegere beschouwingwijze, volgens welke men meende, dat alles door de wet geregeld moest worden; misschien zijn zij ook uitgelokt door de nieuwe armwet, welke met zonderlinge inconsequentie, terwijl zij de gemeente vrijstelt, van iedere gemeente toch een armreglement vraagt; doch ik acht ze in strijd met het christendom, want wet en evangelie, dwang en liefde kunnen nimmer vereenigd zijn. De liefde kent geene beperking, zij is volstrekt algemeen, sluit niemand uit, maar doet zoo veel zij kan. Ik kan

ook niet zien, hoe zulke bepalingen nu noodig *kunnen* zijn, daar iedere gemeente niet meer en niet anders onderhoudt, dan zij zelve wil. Mij dunkt, het ligt geheel in den aard der zaak, dat de diakenen op de beste wijze verdeelen wat hun door de liefdadigheid der leden wordt verschaft. Indien zij nu niet genoeg ontvangen, dan kunnen zij immers aan de gemaakte bepalingen niet voldoen; doch zoo zij eens veel meer ontvangen, zullen zij dan bij de gestelde perken ophouden, en het overblijvende opleggen tot een schat? Zou dat in de bedoeling der gevers liggen? Worden daarom die liefdegaven in naam van God en Christus afgebeden? Ik wil zoodanige, ja! alle onze gemeenten toeroepen: *zuivert den ouden zuurdeezem uit, opdat gij een nieuw deeg zijn moogt*, 1 Cor. 5: 7. Laat de christelijke liefde voortaan het eenige beginsel onzer armverzorging zijn. Christus heeft geboden, *den naaste lief te hebben als ons zelven*. De joden wilden die liefde bepalen en beperken. Een wetgeleerde vroeg: *wie is mijn naaste?* Toen sprak Jezus de gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan, en vroeg: *wie dunkt u nu de naaste geweest te zijn van dien ongelukkigen?* Luk. 10: 25—37. — Zuiveren wij den ouden zuurdeezem van joodsche bepalingen en beperkingen onzer liefde uit. Zij behooren tot een vroeger tijdperk. Mij dunkt, wij kunnen naar het evangelie geen anderen regel stellen dan: *dat de gemeente zoo veel geeft als zij kan, en de diakenen uitdeelen zoo veel zij ontvangen, EERST aan de hulpbehoevende leden; DAN, aan die uit de gemeente afkomstig zijn en tot haren kring behooren. Het zou echt broe-*

derlijk zijn, indien men bij overvloed naar het apostolische voorbeeld OOK mededeelde aan minder gezegende gemeenten; en het zou zeker niet strijden met de liefde, in den barmhartigen Samaritaan aangeprezen, zoo men EINDELIJK het overblijvende zond aan hen, die buiten zijn.

Ik wil ten slotte nog eene andere, betere wijze beschrijven. Onze armverzorging is naar haren oorsprong eene *gemeenschappelijke*, zij moest nog *meer*, zij moest *geheel* gemeenschappelijk zijn. Zoo iedere gemeente hare eigene armverzorging behoudt, dan blijft de stand van zaken met zijne nadeelen, lasten en bezwaren hoofdzakelijk de zelfde. Dan blijven in ieder dorp of stad drie, vier, vijf administratie's bestaan, die alle op verschillende wijze werken; dan blijft het bezwaar, dat de gemeente huiverig is, menschen uit den geringen stand als leden aan te nemen, of deze weder het lidmaatschap niet begeeren, wanneer de voogdij soms ruimer onderhoud geeft; dan blijft de drukkende armbeasting; dan zal, welke pogingen men ook aanwende, de liefde in hare uitoefening blijven kwijnen, want de welsprekendste opwekking verliest hare kracht bij het koude cijfer van het belastings-billet. De gever rede-neert: „ik moet toch gedwongen betalen. Eene andere gemeente geeft hare armen over aan den staat; waarom zouden wij ons dan zoo uitsloven; wij zouden dan dubbel betalen.” Het eenige geneesmiddel tegen alle deze kwalen is: *dat alle administratie's in eene plaats zich vereenigen en slechts ééne armverzorging daarstellen.*

Het is een stout denkbeeld; misschien is de tijd nog niet rijp voor zijne verwezenlijking, maar toch wil ik

het aanbevelen op grond van de *christelijke liefde* en van het *welbegrepen eigenbelang*.

De *christelijke liefde* is algemeen; de armverzorging der liefde moet ook algemeen zijn zoowel in de inzameling als uitdeeling der gaven. De eerste armverzorging bepaalde zich uit den aard der zaak tot de gemeente; want de christenen konden zich toch tot inzameling der giften niet met de geheel anders gezinde joden vereenigen, en zij waren niet in staat alle armen van Jeruzalem te onderhouden. Doch de stand van zaken is nu geheel veranderd. Alle inwoners gaan nu met ons uit van het beginsel, dat de armen dienen onderhouden te worden. — De Heilige Schrift maakt wel onderscheid tusschen *menschen-* en *broederliefde*; doch de laatste zal toch wel zijn eene liefde der christelijke gemeenschap en de eerste eene liefde der milddadigheid. — Paulus zegt wel: *doet alle menschen wel, maar het meest de huisgenooten des geloofs*; doch gij zult dien naam toch niet weigeren aan hen, die even vurig, schoon op eene andere wijze, in God en Christus gelooven. — O! onder de ongerechtigheden, welke de liefde nog het meeste van allen deden verkouden, behooren zeker de leerstellige twisten en scheuringen der christenen. Daardoor ont-aardde zij in eene vleeschelijke liefde tot het eigene, die de andersdenkenden buitensloot. Daardoor ontstonden zoo vele verschillende armen-administratie's, zoo veel verwarring en verkeerdheid. Hoe kan het hooge doel bereikt worden, wanneer men zoo verdeeld is? Neen! laat een ieder zijne leerstellingen behouden, doch laten wij in de uitoefening der liefde, waarover toch geen

verschil van meening bestaat, ons vereenigen. Laat er in iedere plaats *eene algemeene diakonie* worden zamengesteld, aan welke ieder milddadige om Gods wil zijne gaven, en iedere gemeente hare collecten en uit hare fondsen eene geëvenredigde bijdrage schenkt, om ze zonder onderscheid uit te deelen aan allen die nood hebben.

De christelijke liefde gebiedt, het *wel begrepen eigenbelang*, het welzijn van de maatschappij, de rust van den staat, en ook onze beurs eischen het van ons, want met vereenigde krachten kan de toenemende armoede alleen met goed gevolg bestreden worden; zoo kunnen de armen alleen uit hunne stoffelijke en zedelijke verlagings worden opgebeurd, en zoo kan de drukkende armbelasting alleen verminderd en eindelijk geheel weggenomen worden. — Ik misken geenszins de groote bezwaren, doch geloof dat zij met eenigen goeden wil en verstandige leiding kunnen overwonnen worden. De overgrootte behoeften — thans wordt toch ook in die behoeften voorzien, en wat men gedeeld doet, kan nog veel beter vereenigd geschieden. De staat — ik geloof, dat deze zeer gaarne de geheele armverzorging aan zulk eene algemeene diakonie overlaten, en niet aarzelen zou, de som, die hij thans voor zijne armen besteedt, ter harer beschikking te stellen. Nog veel gemakkelijker ware het, zoo men de ingezetenen kon bewegen, vrijwillig te geven wat zij thans gedwongen voor de armen opbrengen. — Welk een genoegen, welk eene belangstelling en ijver zou er ontstaan, wanneer alles vrijwillig en gemeenschappelijk

geschiedde. Zulk eene gemeenschappelijke verzorging zien wij bijna iederen strengen winter ontstaan, en welk een innig zielsgenoegen verschaft zij dan aan gevers en uitdeelaars! Waarom zou zij ook niet in het groot toegepast worden en alles omvatten kunnen! — Doch het grootste bezwaar zou men zeker vinden in de leerstellige verdeeldheid en partijschap der onderscheidene gemeenten; ik vrees, dat op vele plaatsen althans daarom de tijd nog niet rijp zou zijn voor zulk eene vereeniging. — Doch, zoo men het niet beproeft, weet men het niet, en zoo zij tot stand kwame, zulk eene algemeene diakonie, welk een krachtig middel zoude zij zijn om de christenen tot elkander te doen naderen, en eene verbroedering, op het leerstellige gebied zoo vaak vergeefs beproefd, voor te bereiden. —

FRAGMENT UIT EENEN BRIEF VAN MENNO SIMONS
AAN GRIET REIN EDES VROUW.

(Met eenigzins veranderde spelling).

Mijne uitverkorene zuster in Christus Jezus! U zij veel barmhartigheid, genade en vrede! Allerliefste zuster, die ik van's harten grond in Christus Jezus altijd bemind heb. Ik heb ten eersten uit uw lieven mans schrijven verstaan, dat gij den ganschen winter door een krank en ellendig kind zijt geweest, hetwelk mij van harten leed is. Doch het is ons dagelijksch bidden: Heilige Vader, *uw wil geschiede*, waarmede wij onzen wil in des Vaders wil overgeven, om met ons te doen zoo als het den Genadigen welbehagelijk is. Draagt alzoo de u opgelegde kwaal met een gewillig harte, want het is alzoo met u zijn Vaderlijke en goede wil en dat alles tot uw best, opdat gij uw gansche inwendig wezen van alle vergankelijke dingen afkeeren

en u alleen op den eenigen levenden God moogt rigten. Zijt getroost in Christus Jezus, want na den winter komt de zomer, na den dood het leven. Och, mijne zuster, verheugt u dat gij eene echte dochter van den Hemelschen Vader zijt. Spoedig zult gij de toegezegde erfenis van zijne heerlijke belofte verkrijgen. Het is nog om eene kleine wijle tijds te doen, spreekt des Heeren woord, en die toekomende is zal komen en zijn groot loon zal met hem zijn. De almachtige barmhartige God en de Heer, voor wien gij uwe knieën tot zijne eere gebogen en Hem naar uwe zwakheid gezocht hebt, schenke u een lijdzaam en geduldig harte, een verdragelijke pijn, eene liefelijke verkoeling, eene genadige wederoprigting of eene godzalige ontbinding, door Jezus Christus, die wij ook dagelijks met u verwachten.

Ten tweede vernam ik hoe gij dikwijls door uw geweten gekweld wordt, omdat gij in zulk eene volkomenheid niet wandelt noch gewandeld hebt, als de Schrift ons voorstelt, waarover ik het navolgende aan mijne getrouwe zuster schrijve tot eene broederlijke vertroosting en dat met des Heeren waarachtig woord en eeuwige waarheid.

Hierop volgt eene uitvoerige aanwijzing met vele bijbelplaatsen, dat alle menschen zondaren zijn en niet door eigene deugd en verdienste, maar alleen door Gods genade kunnen behouden (gezaligd) worden, waarna de schrijver aldus voortgaat):

Wij moeten allen te zamen bekennen dat wij met gedachten, woorden en werken zondaren zijn. Zonder Christus zou niemand zalig worden. Derhalve zijt toch vrijmoedig en in den Heere wel getroost. Gij kunt immers geen meerder gerechtigheid in u verwachten dan alle de uitverkorenen Gods van dan beginne gehad hebben. Gij zijt eene arme zondaresse; in u en door u zelve uit kracht der eeuwige regtvaardigheid verbannen, vervloekt en tot den eeuwigen dood veroordeeld; maar in Christus en door Christus zijt gij geregtvaardigd en bij God aangenaam en in genade als eene dochter van Hem aangenomen. Hierdoor hebben zich alle heiligen vertroost en op Christus vertrouwd, hunne eigene gerechtigheid altijd voor zwak, onrein en onvolkomen geacht, terwijl zij met gebrokene harten alleen in den naam van Christus tot den troon der genade durfden naderen en met vast vertrouwen den Vader bidden: Vader! vergeef ons onze schulden gelijk

wij vergeven onze schuldenaren, Het is een gansch dierbaar woord van den apostel, dat Christus voor ons gestorven is toen wij nog zondaren waren, en zoo wij met God verzoend zijn door den dood zijns Zoons toen wij nog vijanden waren, veel meer zullen wij nu zalig worden door zijn leven, nademaal wij nu verzoend zijn (Rom. V).

Ziet, mijne lieve zuster in den Heere! dit heb ik u aldus uit den vaste grond der eeuwige waarheid geschreven, hiermede bidde en begeerende, dat gij u toch steeds meer geheel en al, met al uw doen, hetzij dan inwendig of uitwendig, aan Jezus Christus wilt toevertrouwen, geloovende en bekennde dat Hij u van God is geworden tot wijsheid, regtvaardigheid, heiligmaking en verlossing; zoo lang gij daarbij blijft en dien geest in u vindt, die naar het goede begeerig is en het booze haat, alhoewel het overblijfsel der zonden nog niet geheel in u dood is, gelijk ook alle heiligen van den beginne geklaagd hebben, zoo moogt gij voor gewis weten dat gij een kind Gods zijt en het rijk der genade in eeuwige vreugde met alle heiligen beërven zult, gelijk Johannes zegt: daardoor bekennen wij dat wij in Hem blijven en Hij in ons, dat hij ons van zijnen geest gegeven heeft.

Ik bid u hartelijk toe dat gij dezen grond ter verkwikking, versterking en vertroosting van een benaauwd geweten in den geloove regt vatten, ten einde toe vast behouden moogt, terwijl ik u, mijne lieve zuster, den getrouwen en barmhartigen God in Christus Jezus nu en ten eeuwigen tijde vol liefde aanbeveel. Die handele met u en ons allen naar zijnen gezegenden wil, hetzij dan in den vleesche, om hier nog een weinig tijds met uwen lieven man en kinderen te leven, of hetzij uit den vleesche ter eere zijns naams en zaligheid uwer zielen. Gij voor en wij na, of wij voor en gij na. Daar moet eens gescheiden zijn. In de stad Gods en het nieuwe Jeruzalem, daar zullen wij elkander verwachten, om eens voor God en het Lam het haleluja te zingen en in volkomener vreugde Gods naam te prijzen. Uwen lieven man en kinderen beveel ik Hem, die ze u gegeven heeft en Hij zal 't wel met hen maken. De zaligmakende kracht des allerheiligsten bloeds van Jezus Christus zij met u, mijne lieve zuster, nu en in eeuwigheid, Amen.

Door mij Menno, Simons, die u uit grond zijner ziele bemint.

KERKNIEUWS.

NOMINATIEN EN BEROEPEN 1).

Friesland. WOUDESEND. Nadat Ds. K. O. Feickens, predikant te Zuidzijpe, verklaard had de in deze gemeente uitgebragte beroeping niet te kunnen aannemen, zijn er wederom eenige predikanten uitgenoodigd om eene predikbeurt te vervullen, en is daaruit in het begin van augustus met meerderheid van stemmen beroepen Ds. C. Bakker, pred. te Leermens en Loppersum, die echter na ernstig beraad, tot groot leedwezen der gemeente, heeft bedankt.

Noord-Holland. HAARLEM. De eerwaarde S. K. de Waard voelde zich door toenemende verzwakking, ten gevolge eener bedenkelijke ongesteldheid, gedrongen, een einde te maken aan de evangeliebediening, die hij sedert het jaar 1821 in de gemeenten van Mensingeweer (prov. Groningen) en Akkrum (prov. Friesland) en sedert 1828 in die van Haarlem vervuld had.

Met hoeveel leedwezen deze gemeente den algemeen hoog-gewaardeerden man uit haren werkring zag scheiden, zoo verleende de kerkeraad hem echter gereedelijk het emeritaat salvo honore et stipendio, in de hoop dat het hem nog eenigen tijd mogt vergund worden, de welverdiende rust na getrouw volbragten arbeid te genieten. Met het oogmerk om door de beroeping van eenen opvolger in de hierdoor ontstane vacature

1) Wij hopen in een der volgende nummers eene nieuwe **Naamlijst** te plaatsen.

te voorzien, heeft de kerkeraad eene nominatie geformeerd, die, na het bedanken van Ds. M. van Geuns te Leeuwarden, C. Sepp te Leiden en J. Hartog te Zaandam (Oostzijde), bestond uit Ds. H. ten Cate Hoedemaker te Grouw, P. W. Feenstra te Dantumawoude, H. A. van Gelder te Dragten, T. Kuiper te Zaandam (Friesche gemeente), K. de Lanoij te Oldeboorn, Nieuwe huis, A. C. Leendertz te Cleef, J. P. Mulder te Mensingeweer en J. de Verwer, te Rijp. Nadat deze eene predikbeurt vervuld hadden, is daaruit beroepen Ds. K. de Lanoij, die zich reeds bereid verklaard heeft, die beroeping aan te nemen.

Het viertal bestond uit: de Lanoij, van Gelder, Kuiper, Leendertz; het tweetal uit de Lanoij en van Gelder.

MEDEMBLIK. Ds. K. O. Feickens heeft de beroeping als leeraar dezer gemeente aangenomen.

Overijssel. **DEVENTER.** De eerw. Ds. J. H. Halbertsma, sedert 1822 predikant bij de gemeente te Deventer, heeft het besluit genomen en aan den kerkeraad medegedeeld om zijne bediening neder te leggen. Ten einde in de hierdoor ontstane vacature te voorzien, is eene nominatie van predikanten gemaakt, die, na het bedanken van Ds. C. Sepp te Leiden, P. Bruin te Alkmaar en T. Kuiper te Zaandam, bestond uit Ds. H. ten Cate Hoedemaker te Grouw, H. A. van Gelder te Dragten, J. Kerbert te Hoorn en K. R. Pekelharing te Middelburg. Deze zijn tweemaal voor de gemeente opgetreden en daaruit is met bijna algemeene stemmen beroepen Ds. H. ten Cate Hoedemaker, pred. te Grouw, vroeger te Mensingeweer en te Noordbroek, die de op hem uitgebragte beroeping bereidwillig heeft aangenomen.

AFSCHIED.

Groningen. **STADS-KANAAL.** Ds. L. F. Goteling Vinnis.
Noord-Holland. **ZUID-ZIJPE.** Ds. K. O. Feickens,
 6 julij 1856, 2 Thess. II: 17.

INTREDE.

Friesland. WITTEVEEN EN ROTTEVALLE. Deze gemeente, in de maand mei des vorigen jaars vacant geworden door het vertrek van haar predikant, Ds. P. Bruin, naar Alkmaar, had den 16den maart het genoegen de ledige plaats weder bezet te zien door den proponent bij de algemeene Doopsgezinde Societeit A. Kaijser. Hij werd door zijnen vriend, Ds. P. W. Feenstra te Dantumawoude, des voormiddags tot zijne gemeente ingeleid en aanvaardde des namiddags zijne betrekking in haar midden, sprekende over Rom. I: 11, 12.

Groningen. HUIZINGE. De proponent H. Cremer.

Noord-Holland. MEDEMBLIK. Ds. K. O. Feickens, 13 Julij, 2 Corinth. I: 24b.

Buitenlandsche Gemeenten. EMBDEN. Ds. L. F. Goteling Vinnis.

OVERLIJDEN OF EMERITAAT.

AALSMEER AAN DEN ZIJDWEG. Deze gemeente verloor den 29sten Februarij door den dood haren leeraar, den eerw. F. W. Venema, nadat hij gedurende langen tijd door zijne christelijke gelatenheid, onder een zwaar lijden aan den kanker, haar gesticht en opgebouwd had, toen hij dit niet meer door het woord der evangelieprediking vermogt. Hij behoorde nog onder de weinigen, die, zonder eene geleerde opleiding genoten te hebben, tot het predikamt waren aangesteld, doch hij had dit gemis bij een gelukkigen aanleg door zelfstandige oefening zooveel mogelijk weten te vergoeden. De kennis van het Hoogduitsch, Fransch en Engelsch, welke hij zich had eigen gemaakt, stelde hem in staat, de vorderingen op het gebied der leerstellige en kerkhistorische Godgeleerdheid in onze dagen na te gaan en er zijn voordeel mede te doen tot

opbouwning zijner gemeente in christelijke kennis en godsvrucht. Aan die gemeente was zijn leven gedurende 36 jaren onverdeeld gewijd. Zij heeft hem veel te danken om haar inwendig leven en haren uitwendigen bloei. Zij bêtreurt met dankbare droefheid den waardigen man, die in 66jarigen leeftijd van haar werd weggenomen, terwijl hij nog zooveel voor haar had kunnen zijn. Ds. B. van Geuns, predikant te Zaandam, trad den 9den maart voor haar op en bepaalde haar bij die gelegenheid door toepasselijke toespraken bij het geleden verlies.

Op den 3den maart overleed te Lippespringe, bij Patersborn, waar hij tot herstel zijner gezondheid vertoefde, Ds. H. C. A. Dronrijp Uges, sedert 1843 predikant bij de gemeente Uithuizen (prov. Groningen).

De eerw. Barend Rustburg, sedert 1851 rustend predikant bij de gemeente te Kampen, overleed aldaar plotseling den 9den mei in den ouderdom van ruim 80 jaren. In zijne jeugd tot den handelstand opgeleid, op het kantoor van zijn oom, den heer Tirion, te Amsterdam werkzaam, voelde hij zich door vurige begeerte gedrongen om zich aan de studie der godgeleerdheid toe te wijden. Een vaste wil, gepaard aan stalen vlijt, maakte, bij de kundigheden door eene beschaafde opvoeding verkregen, op zijnen reeds eenigzins gevorderden leeftijd de voorbereidende oefeningen voor hem ligter; reeds in 't jaar 1800 werd hij met de beste verwachtingen onder de kweekelingen van het toenmalige semenarie der amsterdamsche gemeente (bij 't lam) opgenomen. Hij verliet deze inrigting in 1805, toen hij, na loffelijk volbragte studie, den rang van proponent verkreeg. Reeds vroeg ontwaakte bij hem de bepaalde lust tot de oostersche talen en behoorde hij onder de meest geliefde leerlingen van prof. Walraven, daarna van Willmet. In 't jaar 1832 gaf hij daarvan eene proeve, door het in licht zenden van een geschrift, onder den titel: De profeet Micha, vertaald en opgehelderd. Zijne eerste standplaats was Aalsmeer, welke hij later

verwisselde met die van Hengelo in Overijssel, van waar hij in 1828 te Kampen beroepen werd. De gemeente aldaar mogt zich 28 jaren in zijne getrouwe evangeliebediening en in eene grondige en gemoedelijke prediking verheugen, terwijl de geheele stad zijne werkzame belangstelling in al wat goed en nuttig is in onderscheidene opzigten mogt ondervinden. De lust voor studie verminderde bij hem niet met het klimmen der jaren; hij bleef in de wetenschap, door hem met zooveel ijver beoefend, geen vreemdeling. Dat bewees hij nog later door het uitgeven eener Handleiding tot de Geschiedenis der christelijke redekunde. Algemeen en groot was de achting, welke niet alleen zijne gemeente, maar de gansche stad zijner inwoning om zijne bekwaamheden, zijne nuttige werkzaamheid en zijn karakter hem toedroeg. Zijn sterven wordt niet alleen door de zijnen, maar door allen opregtelijk betreurd. Zijn opvolger, Ds. Sijbrandi, verlevendigde op den 25sten mei de gedachtenis van 't geen hij voor de gemeente geweest was, in eene leerrede over Openb. 14 : 13.

Behalve Ds. S. K. de Waard te Haarlem en J. H. Halbertsma, waarvan reeds boven melding werd gemaakt, heeft Ds. S. Gorter, predikant te Zijldijk, zijne betrekking, waarin hij reeds sedert 1801 eerst te Joure in de zonnistische gemeente, daarna te Hindeloopen en nu sedert 1813 te Zijldijk met onvermoeiden ijver was werkzaam geweest, wegens zijnen gevorderden leeftijd nedergelegd en is hij den 1sten julij salve honore et stipendio emeritus geworden. Hij eindigde zijne dienst op den 6den julij, terwijl hij bij deze gelegenheid de treffende verklaring van Paulus, Thess. II : 19 en 20, tot de zijne maakte. En hij mogt dit in waarheid doen, (zoo wordt verder omtrent den bijna tachtigjarigen grijsaard van eene bevoegde hand in de kerkelijke courant van den 23sten aug., no. 34, geschreven) want de onderlinge betrekking van hem en de gemeente gaf hem er regt toe. Beide waren sedert 43

jaren door eenheid van geloof en liefde verbonden. Gorter stond onder de leden zijner gemeente als een vader in het midden zijner kinderen, welke allen op twee na hunne godsdienstige opleiding en vorming en een schat van raadgevingen, teregtwijzingen, vermaningen en vertroosting en aan hem te danken hadden. Ook was zijne nuttige werkzaamheid niet besloten binnen den kring zijner gemeente; menige andere nabijgelegene gemeente mogt zijne goede medewerking en welbestuurde hulp meermalen ondervinden en werd daardoor mede uit haar verval opgebeurd of in haar ontstaan geregeld. De kerkelijke belangen der doopsgezinden in de provincie Groningen zijn door zijnen even verstandigen als warmen ijver niet weinig bevorderd, terwijl hij ook de belangen der Doopsgezinden en hunne onderlinge verbroedering in andere provincien zocht te bevorderen, gelijk zijne deelneming en toespraak bij de feestviering van het 150jarig bestaan der Friesche Doopsgezinde Societeit getuigde.

Nog verleent God hem op zijnen hoogen leeftijd lust en kracht om in zijne geliefde gemeente werkzaam te blijven, en met broederlijke hulp van naburige leeraren de predikdienst gaande te houden. De niet zeer talrijke gemeente heeft middeleerwijl tot stijving van haar fonds eene inteekening geopend, welke reeds tot bijna *f* 6000 is geklommen, en is voornemens, het tractement aanmerkelijk en wel tot *f* 1000 te verhoogen. Zij heeft bereids eenige leeraren verzocht, eene predikbeurt in haar midden waar te nemen, en hoopt eerlang een waardigen opvolger voor haren rustenden leeraar te kiezen. Moge deze zich eerlang in de komst van zulk een opvolger verheugen en den avond zijn levens verhelderd worden door de dankbare en ootmoedige herinnering van het goede, dat hij in zijne 55jarige evangeliedienst, onder den zegen van God, in zwakheid heeft mogen stichten.

Frieslan

1856 was het
 jaar zij voor he
 kerkgebouw mo
 Haga, thans pro
 paalde, na door
 toegewijd, naar
 bestemming, to
 huis zeer beverd
 dat zich bij afwi
 piegtigheid; eene
 Hervormde geme
 benevens eene t
 gaven getuigeni
 feest. Moge dit
 gemeente gestich
 ingenomenheid

Wij kunnen h
 Baard de nieuwe
 dat ook in de ge
 nieuwe kerk, wa
 ten. Te Sneek is
 geheel voltooid,
 ingang daartoe
 doelmatig porta
 Terhorne is eer
 Dragen zal de
 Zietdaar eeni
 als bliken van o
 godsvereering n
 te worden om d

BIJZONDERHEDEN.

Friesland. OLDEBOORN, Oude Huis. Den 30sten maart 1856 was het voor deze gemeente een aangename feestdag, daar zij voor het eerst in haar geheel nieuw en zeer doelmatig kerkgebouw mogt vergaderen. Haar vroegere leeraar, ds. H. Haga, thans predikant te Arnhem, daartoe uitgenoodigd, bepaalde, na door het gebed het nieuwe gebouw Gode te hebben toegewijd, naar 1 Petr. II : 5, de gemeente bij hare geestelijke bestemming, tot welker bereiking dit waardige en gepaste bedehuis zeer bevorderlijk kon zijn. Een zanggezelschap van 40 leden, dat zich bij afwisseling liet hooren, verhoogde het feestelijke der plegtigheid; eene commissie uit het EA. bestuur, alsmede uit de Hervormde gemeente en de Doopsgezinde gemeente (Nieuwe Huis) benevens eene talrijke schare, ook van elders zaamgevloeid, gaven getuigenis van algemeene belangstelling in dit kerkfeest. Moge dit kerkgebouw, geheel uit vrijwillige bijdragen der gemeente gesticht, een blijvend gedenkteeken zijn van hare ingenomenheid met eene waardige godsvereering.

Wij kunnen hierbij tevens vermelden dat in de gemeente te Baard de nieuwe kerk weldra zal gereed zijn; terwijl wij vernemen, dat ook in de gemeente te IJlst onlangs tot het bouwen van eene nieuwe kerk, waaraan men aldaar groote behoefte heeft, is besloten. Te Sneek is het in 1842 gestichte nieuwe kerkgebouw thans geheel voltooid, de oude pastorie, die het gezicht daarop en den ingang daartoe belemmerde, afgebroken, terwijl een fraai en doelmatig portaal het tot een sieraad der stad maakt. Te Terhorne is eene uitmuntende nieuwe pastorie gebouwd. Te Dragten zal de kerk met een nieuw orgel worden versierd.

Zietdaar eenige ons bekende bijzonderheden, die wij gaarne als blijken van opgewekt leven en belangstelling in de openlijke godsvereering mededeelen, hopende naderhand in staat gesteld te worden om dit meer volledig te doen omtrent alles wat er

van dien aard in onze gemeenten geschiedt. Ook mogen wij de vermelding niet terughouden van hetgeen reeds in enkele gemeenten gedaan is tot bevordering van het welzijn harer leeraren, door verhooging der tractementen, hetgeen bij de duurte der levensmiddelen allezins noodig en heilzaam mag worden geacht en zoo wij hopen meer en meer, waar het geschieden kan, navolging zal vinden. Zoo verre ons bekend is, werden reeds de tractementen der leeraren te Leeuwarden verhoogd met *f* 200, te Harlingen met *f* 200, te Amsterdam met *f* 300, te Haarlem met *f* 300, te Deventer met *f* 300, te Zijdijk met *f* 350, en heeft er ook bij eenige andere gemeenten eene verhooging plaats gevonden, die wij evenwel niet juist kunnen opgeven.

VACANTE PLAATSEN.

Friesland. Baard, Grouw weldra, Oldeboorn Oude Huis, Oldeboorn Nieuwe Huis weldra, Woudsend, Op het eiland Ameland, 2de predikantsplaats.

Groningen. StadsKanaal, Uithuizen, Zijdijk.

Noord-Holland. Aalsmeer op den Zijdweg, Broek op Langedijk, Haarlem, 2e predikantsplaats, waar evenwel reeds eene beroeping geschied is, Koog en Zandijk, 2e predikantsplaats, (Daar, naar wij vernomen hebben, deze 2e predikantspl. vooreerst niet weder zal worden vervuld, zullen wij die vervolgens niet meer onder de vacante plaatsen opnemen.) Zuidzipe; op het eiland Texel, aan den Hoorn.

Overijssel. Deventer, waar evenwel reeds eene beroeping geschied is.

Buitenland. Goch.

BLADVULLING.

Handelsblad 14 januarij; in het groothertogdom Baden waren, volgens de volkstelling in 1852, 1462 mennonieten.

Volgens officiele opgave bestond het getal doopsgezinden te Groningen op 1 januarij 1855 uit 695.

.....
Wij laten onze verdere aantekeningen, zoowel die, welke
aanmerkingen konden heeten, als die, konden getuigen, hoe
wij hoogelijk met zijnen arbeid zijn ingenomen, rusten. Op
menig punt hebben wij immers geleerd uit het werk, dat wij
gaarne stichtelijk en degelijk noemen, waarin veel den oor-
spronkelijken, vrijen theoloog en te gelijk den man van stu-
die verraadt.

.....
En hiermede inderdaad basta! van enen arbeid, die ge-
tuigt van Hoekstra's geloovig-vroom gemoed, van zijnen
vrijen, helderen geest, van rijke belezeneheid, al wordt niet
altijd geciteerd. Mogt die voor vele nadenkende en beschaaf-
de christenen een zegen wezen!

Tijdspeigel 1855, no. 10.

Chonia.

DE GOUDMAKERS
EN
HET DORP GOUDENDAL;

EEN VERHAAL

VAN

H. ZSCHOKKE,

SCHRIJVER VAN ALAMONTADE, ENZ., ENZ.

NAAR DEN **zevenden** DRUK

UIT HET HOOGDUITSCH.

Een verhaal, dat niet genoeg door **iedereen** gelezen en
herlezen kan worden. Ter zeer algemeene verspreiding is de
prijs op slechts 70 cts. gesteld.

VOOR ZESTIG JAREN

EEN DRENTSCH VERHAAL,

DOOR

J. VAN DER VEEN Az.

Een deel in gr. 8vo met Vignet f 3,90.

WIJZE VAN UITGAAF.

Dit tijdschrift verschijnt op onbepaalde tijden in afleveringen van 4 à 5 vel.

Men verbindt zich voor een compleet deel, dat uit 6 afleveringen zal bestaan, en IN GEEN GEVAL hooger komen dan *f* 2,50, elk vel berekend tegen slechts 10 cts. Wat het deel grooter wordt dan 25 vellen druks, wordt gratis afgeleverd. Titels, Couvert enz. voor het deel worden bij de laatste aflevering gevoegd.

Van de beide vorige Jaargangen zijn nog eenige weinige exx. voorhanden, welke aan de eerst aanvragenden à *f* **2,50** de Jaargang zullen worden afgeleverd.

INHOUD VAN NO. 1.

De Bergrede. Korte voorstelling van haren zamenhang en inhoud, door *S. Hoekstra Bz.* 1
Armverzorging, door *D. S. Gorter* 49
Kerknieuws, Berigten enz.